

ด้านบนฐานพระพุทธรูปนั้น เป็นลายดอกไม้แปดกลีบ อยู่ในเส้นวงกลมร้อยต่อเป็นซอกสลับก้นเป็นวง วางเรียงตลอดแนว ลักษณะเดียวกับฐานชุกชีที่วัดคง

ภาพที่ 3-223 พระพุทธรูปประธาน วัดกุดตะเคียน

ภาพที่ 3-224 ลวดลายที่ฐานชุกชี

ภาพที่ 3-225 พระพุทธรูปมีจีวรเป็นลายดอกพิกุล และมีลายนักษัตรที่ฐาน

ลักษณะทางศิลปกรรมของศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญหลังนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2491 โดยโครงสร้างองค์ประกอบหลักเป็นไม้ ยกได้สูง ขนาด 5 ห้องเสา หลังคาทำเป็นปีกนกคลุมรอบด้าน เครื่องบนประดับด้วยซ้อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ โดยมีลักษณะของซ้อฟ้าปูนปั้นแบบปากนก มีหงอนยาวขลุ่ย ใบระกามีลักษณะคล้ายใบไม้ฉนวน ไม่เพียงปักอยู่ตามแนวตัวลายองแล้ว ยังเรียงต่อมาที่สันหลังคาคลุมอีกด้วย ส่วนหางหงส์นั้นเป็นรูปเศียรพญานาค หน้าบันของศาลามีการปั้นปูนประดับบนแผ่นไม้ โดยปั้นเป็นลายลายใบไม้ลักษณะคล้ายลายใบไม้แบบตะวันตก และลายดอกไม้ลงสีสวยงาม ปัจจุบันหลุดลอกไปบางส่วน หน้าต่างมีทั้งแบบบานเปิดและฝาเบา ซึ่งใช้แผ่นไม้ทำเป็นแบบฝาหับเผย โดยมีไม้ค้ำยันรับแผงฝาในเวลากลับปิดขึ้นลง ด้านหน้ามีบันไดทางขึ้น และมีการต่อเติมทำบันไดปูนบริเวณด้านหลังเพิ่มเติม แต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้งานส่วนนี้

จากลักษณะในงานศิลปกรรมลาวที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นได้ว่า รูปแบบที่ปรากฏนั้นมีความหลากหลาย โดยมีทั้งความเหมือนซึ่งเป็นลักษณะร่วม และความแตกต่างที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน รวมถึงมีการรับรูปแบบอิทธิพลในด้านศิลปกรรมมาจาก

ลักษณะดั้งเดิมทั้งศิลปะลาล้านช้าง และลาวอีสานแบบพื้นบ้าน ดังนั้นในการศึกษาและทำความเข้าใจในรูปแบบของงานศิลปกรรมที่ปรากฏในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำต้องศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงเปรียบเทียบในด้านรูปแบบ อิทธิพล ที่ส่งผลกระทบต่อบทบาทและการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการเชื่อมโยงให้เห็นลักษณะความเป็นลาวในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับศิลปกรรมของชุมชนลาวบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3-226 ศาลาการเปรียญ (บนซ้าย)

ภาพที่ 3-227 หน้าต่าเป็นบานเปิดลักษณะแบบ ผาหับเผย (ล่างซ้าย)

ภาพที่ 3-228 ลักษณะของข้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และหน้าบัน ศาลาการเปรียญ วัดกุดตะเคียน

ความสัมพันธ์เชิงเปรียบเทียบของอิทธิพลทางเชิงช่างในงานศิลปกรรมไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน กับศิลปกรรมที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การศึกษางานศิลปกรรมในพุทธศาสนาของชุมชนลาวที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนั้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะของงานศิลปกรรมดั้งเดิมนั้น เป็นงานศิลปกรรมแบบพื้นบ้าน ซึ่งเป็นรูปแบบที่สืบทอดกันมาตามคติความเชื่อ และความถนัดของงานช่าง การถ่ายทอดรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ความเป็นลาวปรากฏในชุมชนหลายพื้นที่ โดยมีลักษณะของงานศิลปกรรมที่ใกล้เคียงกัน นั้นหมายถึง ชุมชนมีการสร้างสรรค์ลักษณะเฉพาะ ต่อมาได้กลายเป็นสัญลักษณ์ร่วมในงานศิลปกรรม และสามารถสะท้อนถึงอัตลักษณ์ความเป็นลาวได้เป็นอย่างดี

จากการสำรวจลักษณะทางศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาของชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ลักษณะทางศิลปกรรมที่ปรากฏได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ศิลปกรรมที่ยังคงได้รับอิทธิพลและถ่ายทอดจากรูปแบบเดิม เป็นการรับแบบอย่างในงานศิลปกรรมจากลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต คือ ศิลปะลาว-ล้านช้าง และศิลปะลาวอีสานในรูปแบบของงานศิลปกรรมพื้นบ้าน และส่วนที่ 2 คือ ศิลปกรรมที่รับรูปแบบอิทธิพลจากบริบทรอบนอก และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่สร้างสรรค์ลักษณะขององค์ประกอบทางศิลปกรรมใหม่ ๆ อาทิ การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในชุมชนจากความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ การย้ายถิ่น การติดต่อสื่อสาร การค้า รวมทั้งอิทธิพลของผู้ปกครองในชุมชน และบทบาทของผู้นำทางสังคม เป็นต้น โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รูปแบบของงานศิลปกรรมมีการเปลี่ยนแปลงระบบแนวคิด ซึ่งมาจากทั้งกลุ่มคนในชุมชนเอง รวมทั้งระบบอำนาจรัฐที่เข้ามามีบทบาทต่อการสร้างงานศิลปกรรม การสร้างศาสนสถาน หรือสิ่งก่อสร้างอันเนื่องในพุทธศาสนา มีการนำลักษณะงานศิลปกรรมไทยประเพณีเข้ามาประยุกต์ และมีการปรับเปลี่ยนงานศิลปกรรมพื้นถิ่นให้เป็นสมัยนิยมมากขึ้น ทำให้อัตลักษณ์ลักษณะแบบดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ค่อย ๆ เลือนหายไปหลายชุมชน

นอกจากนี้ยังมีการสร้างงานศิลปกรรมแบบส่วนกลางให้เป็นมาตรฐานของลักษณะไทยประเพณีขึ้นมาใหม่ การขับเคลื่อนของงานศิลปกรรมที่เคยมีการพัฒนาและคลี่คลาย กลับถูกกลืนด้วยการแทนที่ของศิลปกรรมและวัฒนธรรมตามแบบอย่างของสังคมไทยในระบบใหม่อย่างชัดเจน ทำให้บางชุมชนไม่หลงเหลือลักษณะลาวในงานศิลปกรรมปัจจุบัน ถึงแม้จะมีความเปลี่ยนแปลงแต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนในบางพื้นที่ก็ยังพบว่า คงมีลักษณะลาวที่ยังดำรงอยู่ในรูปแบบของพัฒนาการจากแนวคิดการเลียนแบบ และผสมผสานปรับเปลี่ยน และผลิตซ้ำ ซึ่งปรากฏการณ์

ทั้งหมดนี้ สามารถนำมาใช้วิเคราะห์รูปแบบที่ปรากฏเพื่อการอธิบายความสัมพันธ์ และการหา
ลักษณะร่วมของงานศิลปกรรมลาวที่ยังคงปรากฏในปัจจุบันได้

1. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบลักษณะลาวจากรูปแบบของศิลปกรรมดั้งเดิม

จากการศึกษาลักษณะของงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียง
พบว่า งานศิลปกรรมไทย-ลาวที่ปรากฏและดำรงอยู่นั้นมีลักษณะของรูปแบบของงานศิลปกรรม
ใกล้เคียงกับรูปแบบงานศิลปกรรมดั้งเดิม ที่อยู่ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในหลายพื้นที่
ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากการสันนิษฐาน จึงมีความเป็นไปได้ว่า รูปแบบ
ดังกล่าวที่ได้รับการถ่ายทอดแบบอย่างจากมาจากอิทธิพลของศิลปกรรมแบบดั้งเดิม เนื่องจาก
การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการอพยพ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลาวในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนนั้น สามารถสันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่า การสร้างงานศิลปกรรมส่วนใหญ่ล้วนมี
แบบอย่างที่ได้มาจากการศิลปกรรมลาวบริเวณริมสองฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งถือเป็นศิลปกรรมต้นแบบมา
จากศิลปะของลาวอีสาน และแบบอย่างของศิลปลาว-ล้านช้าง นั้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์
ของชุมชนที่มีการเชื่อมโยงกันในอดีต และมีการรักษาริบททางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ตัวตน โดย
การถ่ายทอดผ่านในรูปแบบของงานศิลปกรรม

ดังนั้น เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะเด่นและการดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และ
ความสัมพันธ์ที่ปรากฏในงานศิลปกรรม ผู้วิจัยจึงได้เลือกรูปแบบที่มีความใกล้เคียงของงาน
ศิลปกรรมในชุมชน นำมาเปรียบเทียบให้เห็นอิทธิพล แบบอย่าง และการรับและถ่ายทอดที่ส่งผล
ต่องานศิลปกรรมในชุมชนลาว โดยศึกษาจากรูปแบบงานศิลปกรรมแต่ละส่วนในการวิเคราะห์ได้
ดังนี้

1.1 รูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ

รูปแบบในงานสถาปัตยกรรมนั้น สามารถแบ่งตามลักษณะทางเชิงช่างได้เป็น 3 กลุ่ม
ได้แก่

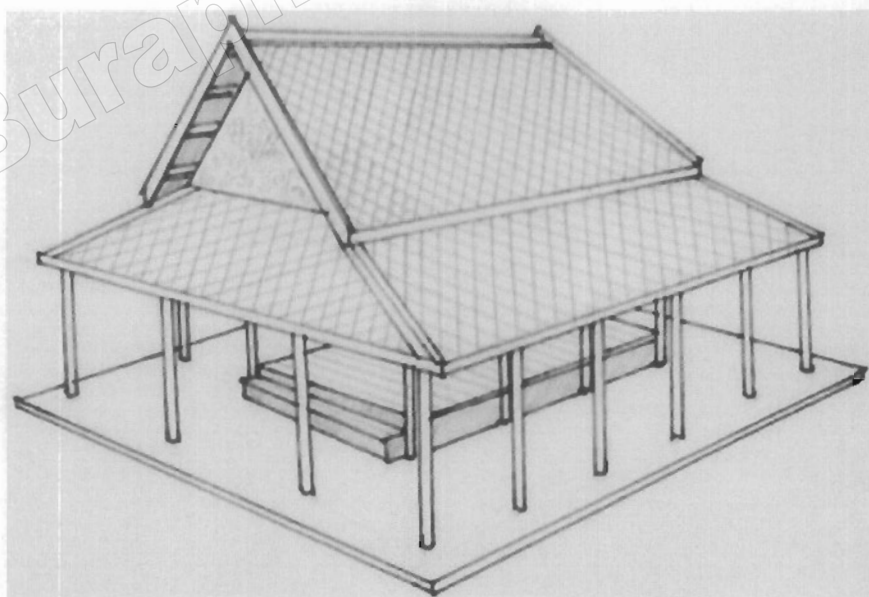
กลุ่มที่ 1 กลุ่มสกุลช่างพื้นบ้าน

กลุ่มสกุลช่างพื้นบ้าน เป็นลักษณะของรูปแบบของศิลปะแบบลาวอีสาน งานของช่าง
กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นงานช่างท้องถิ่นที่มีความเป็นเฉพาะตน มีอิสระในทางความคิด ไม่มีแบบแผนที่
ตายตัว มักเป็นงานที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยความประณีต แต่สิ่งที่สำคัญ คือ มีความพยายามที่จะ
รักษาลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ได้รับมาแต่เฝ้าพันธุ์เดิมของตนเองไว้ แต่
ขณะเดียวกันกลุ่มช่างพื้นบ้านเหล่านี้ก็ยังยอมรับและมีการนำรูปแบบของวัฒนธรรมแบบเมืองเข้า

มาผสมผสานได้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2525, หน้า 316) โดยอาศัยการต่อรองด้วยจารีตแห่งระบบความเชื่อของสังคมวัฒนธรรมเดิม

พระอุโบสถ หรือคำเรียกพื้นถิ่นที่ชาวลาวและคนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกกันโดยทั่วไปว่า “สิม” สิมที่สร้างด้วยกลุ่มสกุลช่างพื้นบ้านในอดีตมักเป็นการสร้างด้วยวัสดุไม้ โดยเฉพาะโครงสร้างและเครื่องหลังคา ดังนั้นการปรากฏของสิมแบบดั้งเดิม ที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชนลาวภายในพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนั้น จึงเหลือให้ศึกษาค้นขาน้อยมาก สาเหตุจากการชำรุดทรุดโทรมและปรักหักพังไปตามระยะเวลา บางวัดที่ขาดการบูรณะอย่างต่อเนื่อง ไม่มีผู้รับผิดชอบดูแล ก็ถูกรื้อถอนไปอย่างน่าเสียดาย ดังนั้นในการวิเคราะห์ครั้งนี้จึงเหลือเพียงบางวัดที่ได้รับการบูรณะปรับปรุง ซึ่งมีทั้งที่พยายามรักษา คงรูปแบบของโครงสร้างเดิม แต่บางแห่งก็มีการปรับเปลี่ยนในแต่ละยุคสมัย จนรูปแบบเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป

จากการเก็บข้อมูลพบว่า รูปแบบดั้งเดิมของสิมในชุมชนลาวที่เคยปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนั้น พบว่าหลายพื้นที่เคยมีการสร้างสิมในลักษณะที่เรียกกันว่า สิมโปร่ง ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับสิมโถงที่พบได้ในภาคอีสานตอนบนของประเทศไทย โดยมีรูปแบบดั้งเดิมในลักษณะของสิมไม่มีผนังทั้ง 4 ด้าน หลังคาเครื่องไม้ และมีลักษณะของสิมที่เรียกว่า สิมทึบก่อผนัง ซึ่งเป็นสิมขนาดเล็ก หลังคาทรงจั่ว ไม่มีมุขหน้า มีประตูทางเข้าด้านหน้า ด้านเดียวหรือที่เรียกว่า สิมแบบมหาอุด บางแห่งก็มีช่องหน้าต่างเพียง 2 ช่อง

ภาพที่ 3-229 ลายเส้นสันนิษฐานรูปแบบสิมโปร่งแบบดั้งเดิม ในชุมชนลาว

ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากชุมชนลาวนี้เอง ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานลักษณะทางสถาปัตยกรรมของสิม หรืออุโบสถ ในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนได้ว่า การสร้างวัดในชุมชนนั้น อุโบสถหรือสิมน่าจะมีพัฒนาการรูปแบบมาจากสิมลักษณะเดียวกับสิมพื้นถิ่นที่พบในเขตภาคอีสานตอนบนที่เรียกกันว่า สิมโถง หรือสิมโปร่ง และสิมทึบ นั่นเอง จากการศึกษาข้อมูลของวิโรฒ ศรีสุโร ซึ่งได้ศึกษารูปแบบสิมอีสาน ได้กล่าวถึงลักษณะของสิมแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ไว้ 2 ลักษณะ คือ สิมโปร่ง และสิมทึบ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า 97) ซึ่งจากการแบ่งนี้ ได้มีการศึกษาเพิ่มเติมและนำมาแบ่งประเภทให้ละเอียดยิ่งขึ้นเป็น 4 รูปแบบ (วสันต์ ยอดอุดม, 2545, หน้า 286) ได้แก่

1. สิมก่อผนังรูปแบบดั้งเดิม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

สิมก่อผนังรูปแบบดั้งเดิมขนาดใหญ่ โครงสร้างเป็นแบบผนัง รับน้ำหนัก หลังคาเป็นเครื่องไม้ทรงจั่ว นิยมยกคอสองให้สูงขึ้น ฐานและตัวสิมก่อด้วยอิฐ ช่วงเสาแรกนิยมทำมุขหน้าเป็นโถง มีความยาวมุขหน้า 4-5 ช่วงเสา ทำบันไดทางขึ้น 1-3 ทาง ลักษณะรูปแบบเด่นชัดคล้ายคลึงกับล้านช้าง ก่อสร้างด้วยฝีมือช่างอย่างประณีต

สิมก่อผนังรูปแบบดั้งเดิมขนาดเล็ก โครงสร้างเป็นแบบผนัง รับน้ำหนัก หลังคาเป็นเครื่องไม้ทรงจั่ว ไม่นิยมทำมุขหน้า มีความยาว 2-3 ช่วงเสา ทำบันไดทางขึ้นลงทางเดียว ฐานและตัวสิมก่อด้วยอิฐ

2. สิมก่อผนังรูปแบบผสม แบ่งเป็น 2 แบบ คือ

สิมก่อผนังรูปแบบผสม แบบไม่มีมุขหน้า ทำประตูเข้าออกทางเดียว โครงสร้างเป็นผนังรับน้ำหนัก ประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นชู้มโค้งครึ่งวงกลม

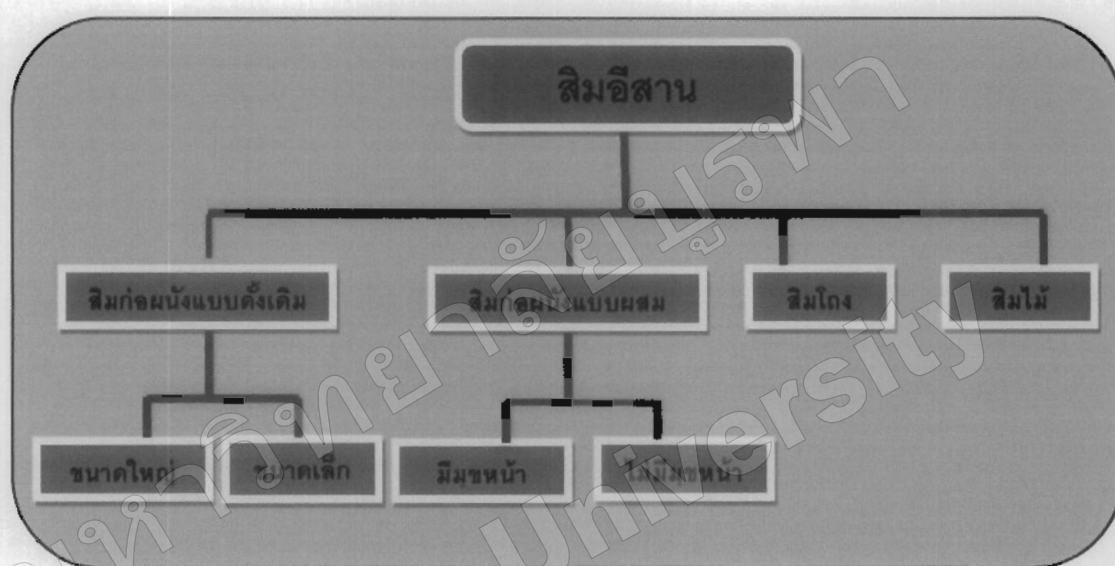
สิมก่อผนังรูปแบบผสม แบบมีมุขหน้า โครงสร้างเป็นผนังรับน้ำหนัก ฐานก่อด้วยอิฐ นิยมประดับตกแต่งด้วยขอฟ้า แฉกนาค โห่ ผสมกับการปั้นปูนเป็นชู้มโค้ง ครึ่งวงกลมที่หน้าบัน และเหนือกรอบประตูหน้าต่างตามระเบียบ อาคารฝรั่งเศสสมัยอาณานิคม โดยช่างญวน

3. สิมโถง มีขนาดเล็ก ฐานก่อด้วยอิฐ หลังคาเป็นเครื่องไม้ชายคาจะต่ำ ด้านหน้าและด้านข้างเปิดโล่ง นิยมทำเฉพาะด้านหลังพระประธาน

4. สิมไม้รูปแบบพื้นบ้าน อยู่ในหมู่บ้านชนบทห่างไกล ก่อสร้างด้วยเครื่องไม้ทั้งหลัง ฐานก่อด้วยอิฐบันลุ่ม แฉกจั่วทำด้วยไม้แกะสลัก

ลักษณะของการสร้างสิม หรืออุโบสถในช่วงแรก ๆ ในชุมชนลาว จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับสิมที่ปรากฏในภาคอีสานตอนบน โดยเป็นการรับแบบอย่างของช่างจากถิ่นฐานเดิม เนื่องจากเป็นพื้นที่ในแถบอีสาน เคยเป็นหัวเมืองลาว และเคยเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมของชาวลาว ด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาวลาวพวนและลาวเวียงที่มาตั้งถิ่นฐานที่นี่ พบว่าส่วนหนึ่งของ

ชาวลาวอพยพมาจากมณฑลอีสาน เช่น เมืองนครพนม หนองคาย สกลนคร เป็นต้น หลังจากอพยพ ผู้คนมีการตั้งถิ่นฐานที่มั่นคงแล้วนั้น ก็เริ่มมีการสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางในพระพุทธศาสนา การสร้างวัดในหมู่บ้านที่ห่างไกลเมืองหลวง จึงเป็นเพียงการสร้างที่ยึดแบบเรียบง่าย เพื่อให้เกิดเป็นศาสนสถาน ดังนั้นลิมที่ปรากฏจึงมีขนาดค่อนข้างเล็ก มีไว้เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป และทำสังฆกรรมพิธี โดยมีลักษณะแบบพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 3-230 แผนผังสรุปรูปแบบประเภทของลิมอีสาน

ลักษณะของลิมทึบและลิมโก่งที่คาดว่าเป็นต้นแบบของลิมยุคแรก ๆ ของลิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ จึงสันนิษฐานได้ว่า เป็นการรับอิทธิพลมาจากลิมอีสานที่ยังมีอิทธิพลของสกุลช่างล้านช้าง และมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเรื่องของโครงสร้างทางด้านการสถาปัตยกรรม รวมถึงการก่อสร้างในช่วงเวลาที่อาจจะร่วมสมัยกัน และกลายเป็นศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

รูปแบบของลิมโก่งที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบันคงเหลือหลักฐานปรากฏที่วัดสระข่อย อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี โดยสร้างตามแบบดั้งเดิมในปี พ.ศ. 2470 หลังคาทรงจั่ว ไม่มีผนังทั้ง 4 ด้าน รองรับด้วยเสาไม้เป็นเสาพาไลโดยรอบ ปัจจุบันค่อนข้างทรุดโทรม แต่ภายในลิม ยังคงมีพระประธานประดิษฐานอยู่

ภาพที่ 3-231 สิมโดงวัดสระช้อย จ.ปราจีนบุรี

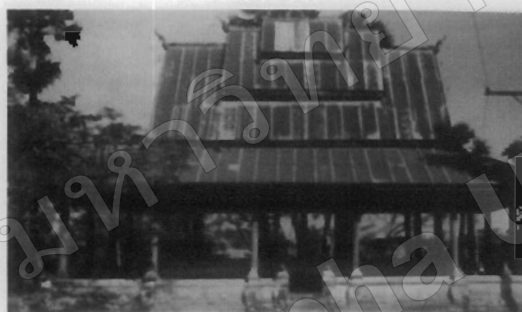
นอกจากนี้รูปแบบของสิมโดง ยังปรากฏในคำบอกเล่า จากคำสัมภาษณ์พระครู ประโยติวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดตง จังหวัดนครนายกซึ่งเป็นวัดหนึ่งที่อยู่ในชุมชนชาวลาวอพยพในอดีต ได้กล่าวว่า เดิมพระอุโบสถเก่าของวัดตงนั้น มีลักษณะเป็นสิมโดง ไม่มีผนังทั้ง 4 ด้าน และใช้เสาไม้เนื้อแข็ง เป็นฐานเพื่อรองรับหลังคา หน้าบันเป็นไม้สักแกะสลัก ประดับกระจก และเขียนสี ส่วนบริเวณพื้นมีการยกสูงโดยใช้อิฐวาง และฐานก่อเป็นเอวชัน สันนิษฐานเป็นสิมที่สร้างขึ้นในราว ปี พ.ศ. 2372 เพื่อใช้ประกอบพิธีทางศาสนาในสมัยนั้น แต่ปัจจุบันมีการก่อผนังที่ล้อมรอบแล้ว ไม่เพียงสิมโดงที่ปรากฏจากคำบอกเล่ารูปแบบเดิมของอุโบสถที่วัดตง ยังมีข้อมูลเรื่องราวที่เขียนไว้ในข้อมูลประวัติวัดมหาเจดีย์ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยหลวงปู่ก่อ้อย เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าอาวาสในปี พ.ศ. 2419 กล่าวไว้ว่า อุโบสถของวัดมหาเจดีย์ในสมัยนั้นเป็นลักษณะของ อุโบสถโดงเช่นเดียวกัน โดยโครงสร้างเป็นเสาไม้ทั้งสี่ด้าน หลังคาทรงจั่ว มุงด้วยจาก ไม่มีฝาผนัง ลักษณะแบบเรียบง่าย เช่นเดียวกัน

เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบสิมโดงในชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับสิมโดงซึ่งเป็นรูปแบบพื้นบ้านในภาคอีสาน ซึ่งในปัจจุบันนี้ สิมอีสานลักษณะนี้ก็ยังคงมีเหลืออยู่ไม่กี่แห่ง เพราะถูกรื้อเนื่องจากการชำรุดไปตามเวลา และมีการพัฒนา เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งาน ตัวอย่างของสิมโดงด้านหลังที่บ ด้านข้างเปิดโล่งในอดีตที่ถูกรื้อไปแล้ว เช่น สิมเก่า วัดป่าใหญ่ (มหาวนาราม) อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สิมโป่งวัดโพธิ์ชัยเสมาราม อำเภอ กมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

ภาพที่ 3-232 สิมโถง ของสิมเก่าวัดป่าใหญ่ (มหาวนาราม) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี (เรือแล้ว) (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536) (ซ้าย)

ภาพที่ 3-233 สิมวัดโพธิ์ชัยเสมาราม อำเภอกุมภวาปี จังหวัดกาฬสินธุ์ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536) (ขวา)

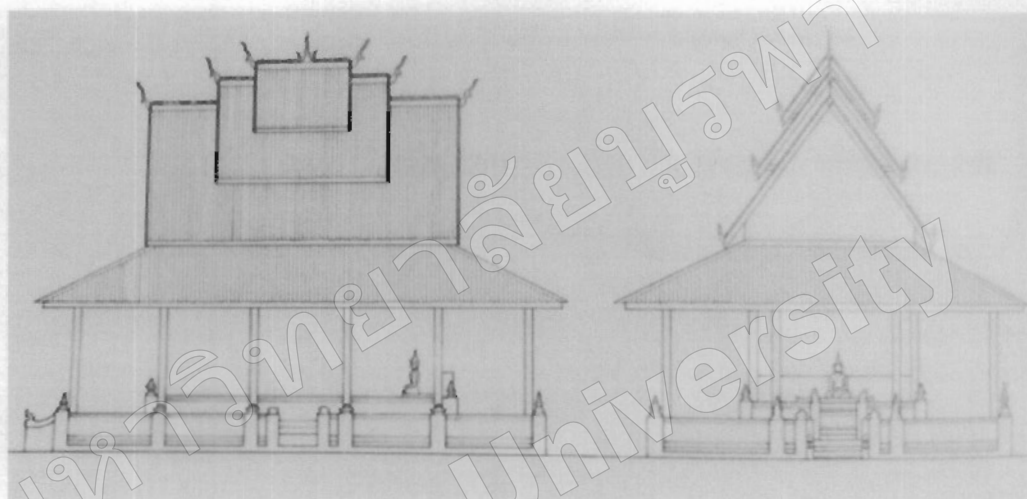

ภาพที่ 3-234 สิมวัดทุ่งสว่างปะโค บ้านปะโค ตำบลปะโค อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536) (ซ้าย)

ภาพที่ 3-235 ภายในของสิมวัดทุ่งสว่างปะโค บ้านปะโค ตำบลปะโค อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536) (ขวา)

ส่วนลักษณะของสิมโปร่งแบบไม่มีผนังทั้ง 4 ด้านนั้น ที่ยังเหลือให้เห็นเป็นตัวอย่างของโครงสร้างที่ใกล้เคียง ได้แก่ สิมวัดทุ่งสว่างปะโค บ้านปะโค ตำบลปะโค อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ซึ่งชาวบ้านปะโค ก่อนหน้านั้นก็เป็นชนกลุ่มลาวที่อพยพมาจากจำปาศักดิ์ เมืองสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สิมโปร่งนี้ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2475 โดยภายในมีการแบ่งระดับออกเป็น 2 ชั้น คือ ระดับล่างเป็นระเบียบโดยรอบกว้าง 11.20 เมตร ยาว 15.40 เมตร ระดับสองเป็นชั้นในยกสูงสำหรับพระภิกษุ สามเณร กว้าง 5.80 เมตร ยาว 10 เมตร หลังคาทรงจั่ว 3 ชั้น มีหลังคาปีกนกคลุมโดยรอบเพื่อกันฝน มุงด้วยสังกะสีประดับข้อฟ้า บราลีครบถ้วน สีหน้า (หน้าจั่ว)

ไม่มีการตกแต่งอย่างใด สิมวัดทุ่งสว่างปะโคนี้เป็นเพียงรูปแบบของโครงสร้างภายนอกของสิมโถงที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ในเรื่องของรายละเอียดขององค์ประกอบ เช่น ชั้นซ้อนของหลังคา หรือขนาดนั้นอาจ会有ความแตกต่างเนื่องจากช่วงปี พ.ศ. ของการก่อสร้าง ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากส่วนกลางเข้ามา เช่น หลังคาซ้อนชั้น แต่ก็ยังมีส่วนที่คงไว้ซึ่งลักษณะของสิมอีสานที่รับอิทธิพลจากล้านช้าง เช่น ซ่อฟ้ากลางสันหลังคา ซึ่งสิมหลังนี้เป็นสิมที่สร้างขึ้นเพื่อให้ทำสังฆกรรมแทนสิมน้ำหลังเดิม

ภาพที่ 3-236 ลายเส้น สิมวัดทุ่งสว่างปะโค บ้านปะโค ตำบลปะโค อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี (จิโรธม ศรีสโร, 2536)

นอกจากรูปแบบของสิมโถง ที่คาดว่า เป็นการรับแบบอย่างของลักษณะของสิมอีสานที่สร้างขึ้นในชุมชนลาวแล้ว ยังมีสิมที่ป ซึ่งเป็นสิมขนาดเล็กหลังคาทรงจั่ว ไม่มีมุขหน้า มีประตูทางเข้าด้านหน้า ด้านเดียวหรือที่เรียกว่า สิมแบบมหาอุด บางแห่งก็มีช่องหน้าต่างเพียง 2 ช่อง จากโครงสร้างรูปแบบของสิมดั้งเดิมนี้ พบว่ามีความใกล้เคียงกับสิมดั้งเดิมในภาคอีสาน โดยในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือศึกษาเพียง 2 วัด คือ สิมวัดเตาเหล็ก และสิมวัดเมืองกาย อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยวัดนี้สร้างขึ้นในปีเดียวกันคือ ราวปี พ.ศ. 2367 คาดว่าเป็นสิมที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดและยังคงรูปแบบของโครงสร้างเดิมของสิม ถึงแม้จะมีการบูรณะแล้วก็ตาม

ลักษณะเด่นของสิมวัดเตาเหล็ก ยังคงโครงสร้างของสิมที่ป มีประตูเข้าเฉพาะด้านหน้า หรือที่นิยมเรียกกันว่า สิมมหาอุด ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว โดยมีหลังคาคลุมแบบปีกนก และมีการซ้อนชั้นของหลังคาที่เรียกว่า เท็บซ้อน รองรับด้วยเสาพาไล

ล้อมรอบ ภายในแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับล่างเป็นรอบระเบียงด้านนอก และระดับบนชั้นในยกพื้นสูงเพื่อใช้เป็นที่ทำสังฆกรรมพิธีของพระภิกษุ ผนังภายในนั้นมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เหลือบางส่วน รวมทั้งด้านนอกก็มีภาพเขียนล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน ลักษณะภาพด้านนอกมีความแตกต่างจากด้านใน เพราะเป็นการเขียนบุรณะภายหลัง ทับภาพเขียนเดิมที่ยังคงมองเห็นเลือนลงด้วยลักษณะของงานจิตรกรรมที่มีฝีมือช่างต่างกัน (ดูรายละเอียดหน้า 133-139)

ภาพที่ 3-237 สิมวัดเตาเหล็ก อ.พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อนการบูรณะ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-238 สิมวัดเตาเหล็ก อ.พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา หลังการบูรณะ (ขวา)

ส่วนสิมวัดเมืองกายนั้น มีลักษณะสิมที่บั้นเช่นเดียวกัน (ดูรายละเอียดหน้า 119-128) แต่ไม่มีเสาด้านใ้รับปีกนก ด้านหน้าไม่นิยมทำมุขยื่น แต่ทำเป็นระเบียงหรือเป็นเพิงกันฝน ขนาดของผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว มีเครื่องล้อยองตักแต่ง ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์เป็นรูปเศียรนาค หน้าบันเป็นไม้แกะสลักฉลุเป็นลวดลายและยังคงมีลักษณะของหลังคาคลุมในส่วนหลังคาชั้นที่ 2 ยังคงทำเป็นแบบปีกนกล้อมรอบฐานและตัวสิมก่อด้วยอิฐ ด้านหลังพระอุโบสถเป็นผนังทึบเรียบ จากหลักฐานการบูรณะ ระบุว่าได้มีการซ่อมแซมโครงสร้างถึง 2 ครั้ง ตัวสิมในปัจจุบันบูรณะใหม่ในปี พ.ศ. 2556 มีการยกส่วนฐานให้เห็นเป็นฐานบัว คาดด้วยเส้นลวดและท้องไม้ ในขณะที่ก่อนหน้านี้ไม่มีฐานให้เห็นชัดเจน สำหรับลักษณะของบานหน้าต่างซึ่งทำเป็นช่องแสงประดับด้วยลูกตั้งกรอบหน้าต่าง ยังคงอยู่และเป็นการรับแบบอย่างลักษณะเด่นของสิมแบบลาวล้านช้าง ในการเปรียบเทียบจะเห็นว่าโครงสร้างสิมวัดเมืองกายนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสิมวัดโคกศรีสะเกษ บ้านสระน้อย ตำบลนกออก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นสิมเก่าสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 2332 โดยเป็นลักษณะของสิมที่สร้างด้วยการ

ก่ออิฐถือปูน ไม่มีเสารับปีกนก และไม่มีเพิงยื่นออกมาเช่นวัดเมืองกาย ซึ่งเป็นรายละเอียดของช่างจากความนิยมในพื้นที่

ภาพที่ 3-239 เปรียบเทียบโครงสร้างลิ้ม ลิ้มวัดเมืองกาย อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และลิ้มวัดโคกศรีสะเกษ อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา

จากลักษณะของลิ้มทั้ง 2 หากจะวิเคราะห์เปรียบเทียบลิ้มรุ่นเก่าในภาคตะวันออกตอนบนนี้ พบว่า มีความใกล้เคียงกับลิ้มที่ปรากฏในภาคอีสานตอนบน โดยมีโครงสร้างภายนอกคล้ายคลึงกันหลายแห่ง ยกตัวอย่างเช่น ลิ้มวัดป่าไร่ไร่ย์ หรือวัดบ้านหนองพอก ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งวัดนี้สร้างขึ้นในช่วงหลังในปี พ.ศ. 2424 ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในลิ้มที่แบบบ้านแบบมีเสารับปีกนก ขนาด 3 ช่วงเสาหลังคาทรงจั่วชั้นเดียวมีปีกนกคลุมโดยรอบ ส่วนหน้าบันทำเรียบมีชานจั่วโห้ง และหางหงส์ไม้ ตัวลิ้มตั้งอยู่บนฐานปัทมียกสูง จากพื้นดินฐาน แอวชันสูง 1 เมตรเศษ มีเสามา 4 เหลี่ยมนางเรียงรับหลังคาปีกนกตลอดทั้ง 4 ด้าน รวม 20 ต้น มีประตู 1 บาน มีช่องหน้าต่าง ด้านข้างด้านละ 2 บาน เป็นช่องแคบไม่มีบานหน้าต่าง บันไดบันปวนพญานาคแบบศิลปะพื้นบ้านอีสาน ปัจจุบันหลังคาได้รับการบูรณะเปลี่ยนเครื่องมุงเป็นสังกะสีทั้งหลัง จุดเด่นของลิ้มหลังนี้อยู่ที่ฐานแป้น ซึ่งมีทั้งด้านนอกและด้านในเขียนด้วยสีฝุ่นมีวรรณะเย็น สีส่วนใหญ่ใช้สีคราม ฐานแป้นผนังด้านในเป็นเรื่องราวพุทธประวัติ พระมาลัยและพระอดีตพุทธ ด้านนอกเป็นเรื่องราวเกียรติและเวสสันดรชาดก

โครงสร้างลักษณะของลิ้มวัดป่าไร่ไร่ย์นี้ เมื่อมองจากรูปแบบด้านนอกจะเห็นว่า มีโครงสร้างคล้ายคลึงกันกับลิ้มวัดเตาเหล็ก ต่างกันที่ชั้นชานของหลังคา ซึ่งที่วัดป่าไร่ไร่ย์ ไม่มีการซ้อนชั้น และบันไดทางขึ้นวัดเตาเหล็กนั้นมีประตู 2 ด้าน แต่ที่วัดป่าไร่ไร่ย์ ทำเพียงประตูเดียว และ

บ้านไผ่บ้านปูนพญานาคแบบศิลปะพื้นบ้านอีสาน แต่สิมวัดเตาเหล็กเป็นบ้านไผ่บ้านปูนปั้นรูปสิงห์แบบ
พื้นบ้าน ซึ่งโครงสร้างสิมของวัดป่าเรไรย์นี้ ถือว่าเป็นลักษณะเดียวกันกับ สิมก่อผนังแบบมีเสารับ
ปีกนกแบบดั้งเดิมขนาดเล็กแบบอีสาน นอกจากนี้ลักษณะหลังคาของสิมวัดเตาเหล็กเป็นแบบเพิน
ซ้อน ซึ่งเป็นอิทธิพลของสิมแบบเชียงขวาง เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะของหลังคาวัดศีล ที่เมือง
หลวงพระบาง มีความใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่ช่างรับแบบกันมาและแสดงให้เห็น
อัตลักษณ์ของชุมชนในความเป็นลาวอย่างชัดเจน

ภาพที่ 3-240 เปรียบเทียบโครงสร้างสิมวัดป่าเรไรย์ หรือวัดบ้านหนองพอก ตำบลดงบัง
อำเภอนาตูม มหาสารคาม และสิมวัดเตาเหล็ก พนมสารคาม ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 3-241 เปรียบเทียบรูปแบบหลังคาของสิมวัดศรี หลวงพระบาง สปป.ลาว และสิม
วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม ฉะเชิงเทรา

ลิมที่น่าสนใจในภาคตะวันออกเฉียงตอนบน และสามารถจัดอยู่ในกลุ่มของช่างพื้นบ้าน ยังมีอีก 2 หลัง ที่มีโครงสร้างคล้ายคลึงกัน นั่นคือ ลิมวัดดงและลิมวัดโพธิ์ไทร โดยทั้งสองหลัง ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ลิมวัดดงเดิมทีนั้นเป็นลิมโถงหรือลิมโปร่ง สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2323 (ดูรายละเอียด หน้า 168-171) แต่ได้มีการบูรณะด้วยการก่อผนังทั้ง 4 ด้านเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2372 อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของลิมวัดดงนี้จัดอยู่ในกลุ่มของลิมก่อผนังแบบผสมที่มีการพัฒนาจากลิมโปร่ง ซึ่งนอกจากวัดดงแล้วยังพบลิมอีกหลังที่มีลักษณะโครงสร้างคล้ายคลึงกัน คือ ลิมวัดโพธิ์ไทร ซึ่งเป็นลิมก่อผนังแบบผสมที่มีฐานตัวเรือน หรือเอวชันค่อนข้างสูง มีประตูทางเข้าสองด้าน คือ ด้านหน้าและด้านหลัง และมีการเจาะช่องหน้าต่าง 3 ช่องเช่นเดียวกัน แตกต่างกันที่การทำประตูด้านหน้าเป็นสองข้างซ้ายขวา ในขณะที่ลิมวัดดง มีประตูกลางขนาดใหญ่เพียงประตูเดียว สำหรับส่วนของหลังคาวัดโพธิ์ไทรนี้เป็นหลังคาทรงจั่วชั้นเดียวแบบเดิมยังไม่มีการซ้อนชั้น มีปีกนกคลุมตลอด และเป็นลิมที่มีการบูรณะโครงสร้างแล้ว

ภาพที่ 3-242 โครงสร้างเสาของรูปแบบลิมโถงภายในลิมเก่าวัดดง

ภาพที่ 3-243 ด้านข้างลิมวัดดง

ภาพที่ 3-244 ด้านข้างของลิมวัดโพธิ์ไทร

ภาพที่ 3-245 โครงสร้างด้านหน้าและประตูทางเข้าเป็นบานเพี้ยม วัดดง (ซ้าย)

ภาพที่ 3-246 โครงสร้างด้านหน้าและประตูทางเข้าเป็นบานเพี้ยม วัดโพธิ์ไทร (ขวา)

นอกจากรูปแบบลิ่มก่อผนังที่พัฒนาการมาจากลิ่มโปร่ง หรือลิ่มโถงแบบพื้นบ้านแล้ว ภายในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังพบลักษณะของลิ่มแบบดั้งเดิมที่เราเรียกว่า ลิ่มไม้ โดยรูปแบบลิ่มดั้งเดิมแบบลาวอีสานนั้น มักนิยมก่อฐานแฉวงขึ้นด้วยอิฐขึ้นรับผนังไม้ และใช้เสาไม้เหลื่อมเป็นตัวรับโครงหลังคา ส่วนผนังนั้นมีการตกแต่งด้วยการตีผนังไม้ที่มีรูปแบบแตกต่างกันออกไป เช่น ผนังไม้ตีตามตั้ง ผนังไม้ตีตามนอนและผนังไม้ตีตามตั้งสลับนอน เป็นต้น ขึ้นอยู่กับความนิยมของช่างและชุมชนในพื้นที่ ซึ่งรูปแบบลิ่มไม้ที่พบในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 2 หลัง คือ ลิ่มวัดแก้วสถาวร อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี (ดูรายละเอียด หน้า 116-117) และลิ่มวัดบ้านแล้ง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (ดูรายละเอียด หน้า 154-155)

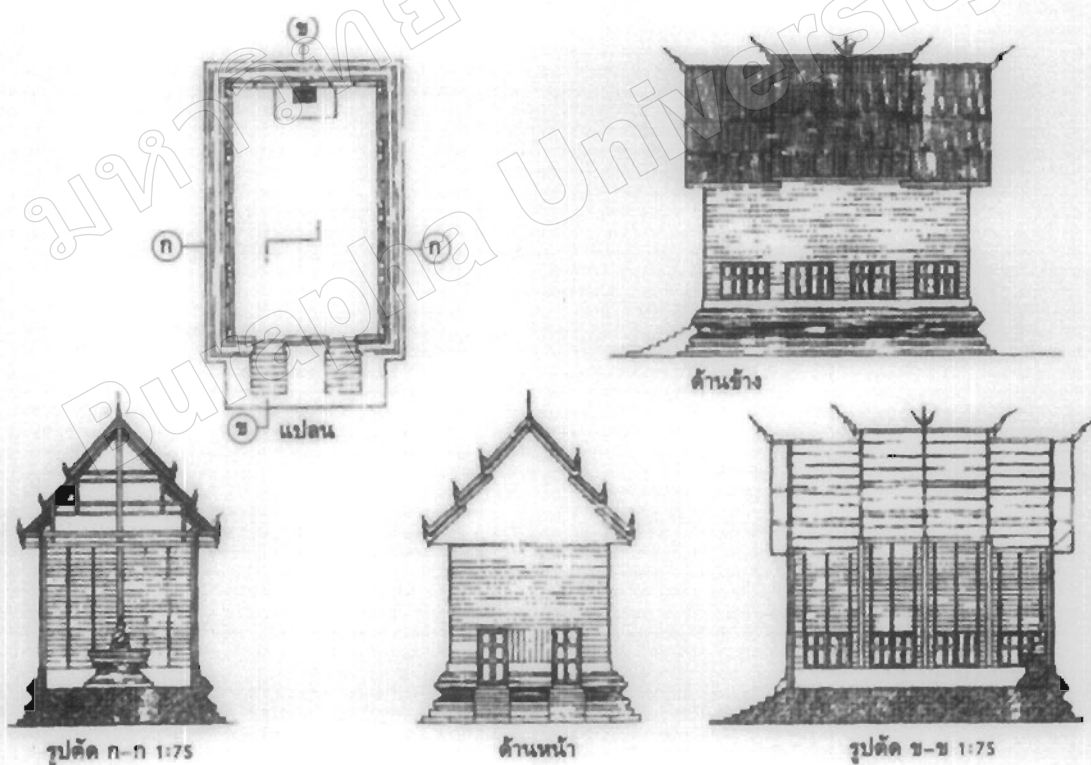

ภาพที่ 3-247 ลิ่มไม้วัดบ้านแล้ง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (ซ้าย)

ภาพที่ 3-248 ลิ่มไม้วัดแก้วสถาวร อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี (ขวา)

ลักษณะของสิมทั้งสองหลังนี้ เป็นรูปแบบของอาคารไม้ ผนังไม้ตามแนวนอนแบบตีซ้อนเกล็ดทั้งหลัง ไม่มีการยกพื้นสูงจึงไม่มีแอวชัน ประตูหน้าหลังด้านละ 2 บาน ผนังภายนอกไม่มีการตกแต่งใด ๆ หลังคาทรงจั่วและมีโครงไม้เสากลมรองรับ โครงสร้างภายนอกของสิมทั้งสองหลังมีความคล้ายคลึงกัน แตกต่างที่โครงหลังคา ซึ่งสิมวัดบ้านแล้งมีการบูรณะหลังคาและปรับเปลี่ยนให้ดูงดงามขึ้นตามสมัยนิยม ในขณะที่หลังคาวัดแก้วสถาวร ยังคงเป็นโครงสร้างเดิมคือ ไม่มีเครื่องหลังคา

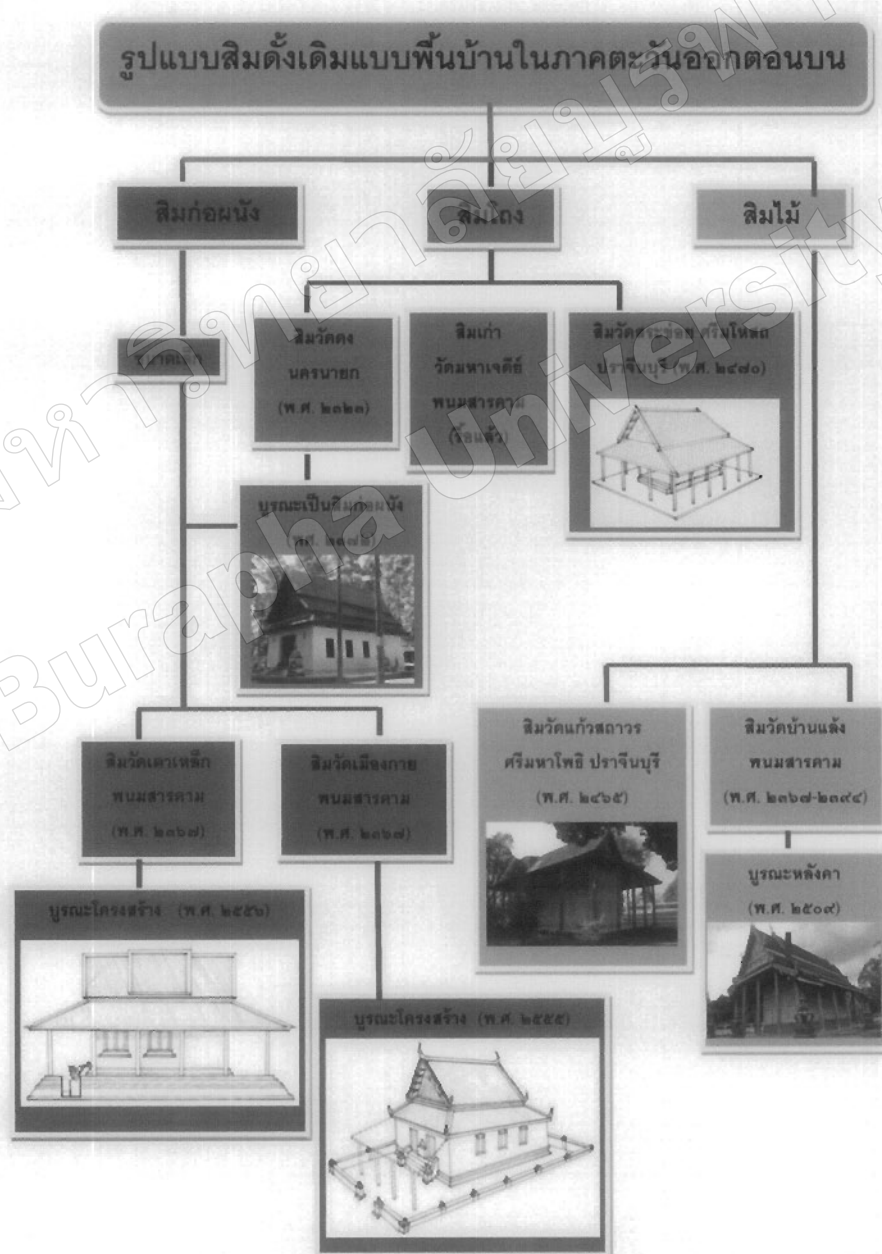
จากโครงสร้างของสิมไม้ที่ปรากฏในชุมชนลาวนี้ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสิมไม้อีสาน ซึ่งน่าจะเป็นการรับแบบอย่างและนำมาปรับประยุกต์สร้างตามแบบพื้นถิ่นของตนเอง โดยตัวอย่างสิมไม้ที่อีสานใกล้เคียงกัน ได้แก่ สิมไม้ที่วัดเจริญทรงธรรม บ้านดอพอ อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งมีโครงสร้างไม้ แต่ไม่มีการทำเสารองรับหลังคา ปัจจุบันได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้ว และสิมไม้วัดชูประกาศนาราม อำเภอสรีขรรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

ภาพที่ 3-249 ลายเส้น สิมไม้วัดชูประกาศนาราม อ. ศรีขรรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ (จดหมายข่าวมูลนิธิ เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, ฉบับ 40, มกราคม-กุมภาพันธ์ 2546)

ภาพที่ 3-250 สิมไม้ วัดเจริญทรงธรรม อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำพู

ภาพที่ 3-251 ผังสรุปรูปแบบสิมดั้งเดิมในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงตอนบน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสกุลช่างพื้นเมือง (อิทธิพลช่างหลวงทั้งราชสำนักล้านช้างและสยาม) งานช่างของกลุ่มสกุลช่างพื้นเมืองนี้ เป็นกลุ่มที่พัฒนาทักษะและฝีมือมากจากช่างพื้นบ้าน กล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มช่างที่มีประสบการณ์ มีทักษะฝีมือ นิยมใช้เทคนิคในการตกแต่งด้านการก่อสร้างทั้งงานไม้และงานปูน จนสามารถเทียบเคียงระดับฝีมือช่างหลวง ผลงานของช่างกลุ่มนี้มักเป็นงานที่อยู่ใกล้กับเขตเมืองเป็นส่วนใหญ่ โดยรูปแบบทางศิลปะกลุ่มนี้มีลักษณะร่วมที่แพร่หลายอยู่ในบริบททางวัฒนธรรม โครงสร้างมักมีระเบียบในการออกแบบมีความสมเหตุสมผลและความพอดีของงานช่าง ซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะอย่างช่างราชสำนัก ซึ่งนำมาบูรณาการกับวัฒนธรรมเดิมได้อย่างลงตัว (ติก แสนบุญ, 2553, หน้า 48)

ภาพที่ 3-252 พระอุโบสถใหญ่ทักษิณาราม

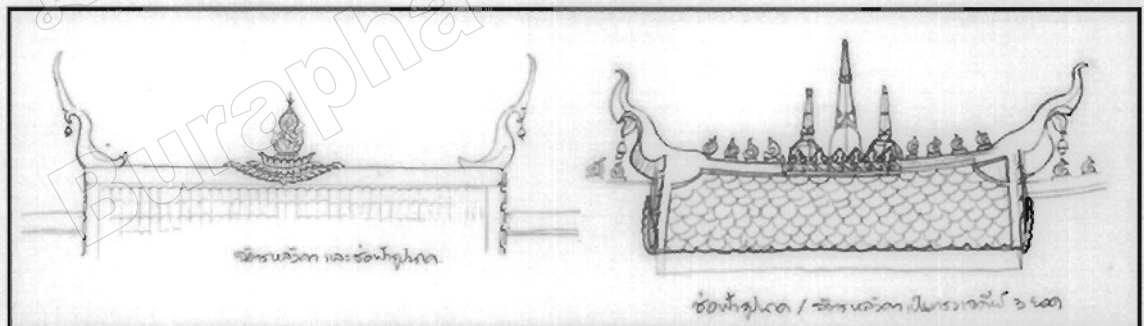
ลักษณะที่ปรากฏของสถาปัตยกรรมในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จัดเข้าอยู่ในกลุ่มช่างพื้นเมืองที่เห็นได้ชัด คือ พระอุโบสถวัดใหญ่ทักษิณาราม ตำบลบ้านใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก (ดูรายละเอียด หน้า 172-177) สร้างโดยชาวลาวเวียงจันทน์อพยพเข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2323 องค์ประกอบหลักที่เรียกว่า เป็นลักษณะลาวของสถาปัตยกรรมดั้งเดิมในพระอุโบสถวัดใหญ่ทักษิณารามนั้น จะเห็นได้ว่า โครงสร้างพระอุโบสถมีขนาด 3 ห้อง มีประตูเข้าเพียงบานเดียวแบบโบสถ์มหาอุด ซึ่งเป็นลักษณะแบบผสม ชูฐานอาคารเป็นฐานบัวแบบบัวลอน ประดับด้วยลวดบัวและลูกแก้วอกไก่ หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว ไม่มีการลดมุขหน้าหลัง บริเวณกลางสันหลังคา ประดับด้วยช่อฟ้าแบบลาว เป็นรูปทรงปราสาท หางหงส์มีลักษณะเป็นเศียรพญานาค สีน้าทำด้วยไม้แกะสลักลายเทพพนม ประดับกระจก และมีรวงผึ้งประดับด้านล่าง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นลักษณะลาว ที่มีปรากฏทั้งในวัดทาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และวัดใน

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกัน ยกตัวอย่างเช่น ซ่อฟ้า วัดอินแปง เวียงจันทน์ กลางสันหลังคามีลักษณะเป็นรูปปราสาทจำลองย่อส่วน เรียงกันในแบบ สัตภัณฑ์ราวเทียน ในขณะที่ซ่อฟ้า วัดใหญ่ทักษิณาราม มีการคล้ายคลึงของรูปแบบตัดทอนเหลือ เพียงปราสาทหลังเดียวเท่านั้น ซึ่งการทำซ่อฟ้าในลักษณะแบบนี้ยังพบในลัทธิศาสนาอิสาน ซึ่งดั้งเดิมเป็นการแกะสลักด้วยไม้ และมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น ปราสาท (ผาสาด) หรือ ฉัตร นาค บางแห่งก็เป็นลักษณะคล้ายเจดีย์ เป็นต้น

ภาพที่ 3-253 ซ่อฟ้า วัดใหญ่ทักษิณาราม

ภาพที่ 3-254 ซ่อฟ้าวัดอินแปง เวียงจันทน์

ภาพที่ 3-255 ซ่อฟ้ากลางสันหลังคา ภูพานและรูปเจดีย์ (สถาปัตยกรรมอีสาน, 2554)

รูปแบบสถาปัตยกรรมของกลุ่มสกุลช่างพื้นเมืองนี้ ส่วนใหญ่รับแบบอย่างและดัดแปลง รูปแบบมาจากศิลปะของช่างหลวง ดังนั้น องค์ประกอบบางส่วนของพระอุโบสถที่วัดใหญ่ ทักษิณารามนี้ จึงมีการผสมผสานของศิลปะกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นแบบอย่างของงานหลวงใน ช่วงเวลานั้น แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงความเป็นอัตลักษณ์รูปแบบในลักษณะของลัทธิศาสนาอิสาน โดยเลือกรับแบบอย่างองค์ประกอบสำคัญจากลัทธิศาสนาอิสานในอิทธิพลลาว-ล้านช้าง ที่พบเห็นได้ในเวียงจันทน์และ หลวงพระบาง เช่น การทำซ่อฟ้ากลางสันหลังคา และรั้วผึ้ง หรือฮวงผึ้ง นั่นเอง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสกุลช่างญวน

กลุ่มช่างญวนเป็นสกุลช่างที่เกิดจากเงื่อนไขทางการเมืองจากการเคลื่อนย้ายหนีภัยสงครามเข้ามาในอีสานและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในยุคล่าอาณานิคมของฝรั่งเศสที่มีการนำเข้ารูปแบบศิลปะอย่างจีนเวียดนามและฝรั่งเศสเข้ามาใช้ในศิลปะอีสานและศิลปะลาว โดยแสดงออกผ่านรูปแบบและเทคนิคด้านวัสดุรวมถึงคติสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในเชิงช่าง โดยเข้ามาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2460-2500 (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า 310)

อุโบสถที่สร้างโดยกลุ่มสกุลช่างญวนนี้ จะเห็นได้จากลักษณะของโครงสร้างที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างมาก คือ การใช้โครงสร้างทางสถาปัตยกรรม รูปแบบของศิลปะแบบญวนเข้ามาผสมผสาน ซึ่งน่าจะเป็นการสร้างร่วมกันระหว่างชาวญวนและชาวลาว เรียกได้ว่าเป็นศิลปกรรมแบบผสม หากศึกษาจากประวัติศาสตร์การอพยพชาวญวนนี้พบว่า มีการอพยพเข้ามาในสยามตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ต่อเนื่องถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังมีชาวเวียดนามอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในไทยเป็นจำนวนมากและหลายกลุ่ม⁵

⁵ จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394-2411) ได้มีพวกเวียดนามลักลอบการเมืองและศาสนาอาศัยอยู่ในสยามเป็นจำนวนมากและนับเป็นครั้งแรกในรัชกาลนี้ที่สยามได้แสดงความเอาใจใส่เรื่องการค้าขายของคนเวียดนามและกระตือรือร้นเตรียมรับเหตุการณ์ที่จะมีการลักลอบขึ้นอย่างจริงจังโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอรับเอาชาวเวียดนามเอาไว้ในประเทศโดยมีพระบรมราชโองการว่า

“พวกญวนเข้ารีตที่เมืองเว้ เมืองโจดก และไซ่ง่อน มีมากตลอดขึ้นมาถึงเมืองโจด ลำน้ำ (เข้าใจว่าเป็นเมืองลำน้ำหรือแก่งอาบ-ผู้เขียน) เมืองด่งเกีย เมืองกวางเบือง ต่อเขตแดนแขวงเมืองพวน แลหัวเมืองลาวปากโขงตะวันออก ถ้าญวนเข้ารีตหนาฝีมือญวนไม่ได้คงพาครอบครัวหลบหนีมาทางเมืองมหาไชย เมืองพวน เมืองพวนกับเมืองหลวงพระบาง หนองคาย นครพนม เขตแดนติดต่อกัน ให้เจ้าเมืองหลวงพระบาง พระพนมนคราบุรีก พระประทุมเทวาภิบาล ท้าวเพี้ยมีปัญญา คุมไพร่ออกลาดตระเวนพบปะญวนเข้ารีตแตกหนีมาทำให้พูดจาชักชวนเข้ามาไว้ในเมืองหลวงพระบาง เมืองหนองคาย เมืองนครพนมให้ได้จงมาก ..”

พวกเวียดนามลักลอบทางศาสนาส่วนมากอยู่ทางตอนใต้ของประเทศเวียดนามเดินทางโดยทางเรือเลียบมาทางชายฝั่งเขมรมายังบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือใต้ของสยามและได้กระจายกันอยู่เป็นกลุ่มตามเมืองสำคัญ เช่น จันทบุรี ชลบุรี อยุธยา นครสวรรค์ (ปากน้ำโพ) ระยอง ชลบุรี สมุทรสงคราม ส่วนพวกที่เข้ามาตามลำน้ำเจ้าพระยาได้ขึ้นบกที่กรุงเทพฯ อยุธยา และนครสวรรค์ (ปากน้ำโพ) จำนวนผู้ลักลอบนี้มีประมาณ 5,000 คน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกเวียดนามที่ลักลอบทางการเมืองและพวกที่ลักลอบศาสนาเดินทางเข้ามาโดยผ่านทางอาณาจักรลาวและมาอยู่ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงพวกเวียดนามที่มาจากเมืองในเขตอันนัมตอนเหนือ เช่น เมืองทันหัว (Thanh Hoa แ่งอาบ (Nghe An) และฮาตินห์ (Ha Tinh) มักมาอาศัยบนฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขง พวกเวียดนามหลายร้อยคนได้อาศัยอยู่ที่เมืองท่าอุเทน ไซบุรี หนองคาย นครพนม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ผู้ปกครองหัวเมืองลาว จัดลาดตระเวนเกลี้ยกล่อมพวกเวียดนามลักลอบที่เดินทางเข้ามาทางเขตลาวให้เข้ามาอยู่ในเขตสยามให้ได้มากเช่นกัน

จากการอพยพย้ายการเมืองและศาสนาของคนญวนนี้เองทำให้ชาวญวนกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงพื้นที่ทางภาคตะวันออกตอนบน โดยช่างญวนเข้ามามีบทบาทในด้านการก่อสร้าง ซึ่งช่างมักจะดัดแปลงโครงสร้างของการก่ออิฐถือปูนตามแบบที่ตนถนัด โดยเฉพาะเสาผนัง รวมทั้งซุ้มประตูและหน้าต่าง และช่องระหว่างเสาทงมุขหน้า มีการก่อในลักษณะวงโค้งครึ่งวงกลม (Semi Circular Arch) ตามแบบช่างยุโรป ซึ่งน่าจะเป็นการได้รับการถ่ายทอดจากช่างชาวฝรั่งเศสอีกทอดหนึ่ง (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536, หน้า 64)

อุโบสถแบบกลุ่มสกุลช่างญวนที่พบในชุมชนลาวทางภาคตะวันออกตอนบนนั้น ที่เด่นชัด ล้นนิชฐานว่าเป็นฝีมือช่างญวนเป็นผู้ออกแบบและสร้าง คือ วัดนาเหล้าบก สร้างในปี พ.ศ. 2475 และวัดท่าเกวียน (ปัจจุบันรื้อแล้ว) โดยรูปแบบการวางผังอุโบสถมักนิยมวางในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ในลักษณะก่ออิฐถือปูนแบบมีมุขหน้า โดยมีลักษณะเด่นของคือ การเจาะช่องซุ้มโค้งบริเวณมุขด้านหน้า และหลังคาที่มีลักษณะของศิลปะอย่างจีนเข้ามาผสมผสาน จึงไม่มีเครื่องล่ายอง และมักจะมีการประดับรูปปั้นสัตว์มงคลตามคติความเชื่อแทน

ภาพที่ 3-256 สิมวัดท่าเกวียนในอดีต (ปัจจุบันรื้อทิ้งแล้ว)

นอกจากองค์ประกอบหลักของโครงสร้างที่เป็นรูปแบบของรายละเอียด พบว่า บางส่วนของงานประดับที่เป็นลวดลาย ยังมีปรากฏลักษณะของช่างพื้นบ้าน ที่มีการรับแบบอย่าง

อย่างไรก็ตามพวกเวียดนามที่เกลี้ยกล่อมมานั้นเป็นพวกเวียดนามที่หนีความอดอยากมาทั้งสิ้น ด้วยเนื่องจากเกิดภัยแล้งในเวียดนามเป็นเวลานาน การเกลี้ยกล่อมดำเนินมาจนถึง พ.ศ. 2405 ปรากฏว่าได้คนเวียดนามเป็นจำนวน 133 คน โปรดเกล้าให้ทำมาหากินอยู่ในเขตเมืองนครพนมและสกลนคร ชาวเวียดนามที่ด้อยวิถีทางศาสนายังสยมนั้น เนื่องจากการที่พระจักรพรรดิมีนมาทรงน่านโยบายการกดขี่เข้มเหงพวกที่นับถือคริสต์ศาสนากลับมาใช้อีก ทรงออกพระราชกฤษฎีกาจนถึงขั้นประหารชีวิตพวกที่นับถือคริสต์ศาสนาโดยทั่วไปใน พ.ศ. 2377 อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ฝรั่งเศสเริ่มบุกเวียดนามโดยยึดเมืองตูรานและเวียดนามสู้รบกับฝรั่งเศสและพ่ายแพ้จนต้องตกอยู่ในฐานะรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2427 ทำให้มีเวียดนามหลบหนีลี้ภัยสงครามเข้ามาอาศัยในสยามเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเวียดนามที่หลบหนีการปกครองของฝรั่งเศส และพวกชาตินิยมต่อต้านฝรั่งเศสตั้งแต่นั้นมา ข้อมูลจาก: <http://haab.catholic.or.th/history/history06/vietnam6/> vietnam6.html เข้าถึงเมื่อ 18 ธันวาคม 2556)

ในการผสมผสานกับศิลปรัตนโกสินทร์ ทำให้ลักษณะของอุโบสถจากกลุ่มช่างญวนนี้มีความแตกต่างจากรูปแบบโดยทั่วไป ซึ่งลักษณะนี้พบได้ที่วัดโคกหัวข้าว ตำบลท่าถ่าน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2468 (ดูรายละเอียดหน้า 144-147) โดยบริเวณส่วนของเครื่องหลังคาฉิมวัดโคกหัวข้าว ยังคงสมบูรณ์แบบ เห็นลักษณะของมุขลดมีดัดหลังคาซ้อนกัน 3 ชั้น ซ่อฟ้าแบบนกเจ้าและหลังคามีเครื่องล่ายองซึ่งเป็นเครื่องไม้ในลักษณะเหมือนตัวนาคลือยตามโครงสร้างหลังคา ซึ่งคาดว่าโครงสร้างหลักเป็นการรับแบบอิทธิพลช่างญวนที่มีอิทธิพลของศิลปะตะวันตก แต่ในส่วนของหลังคาและลวดลายนั้นน่าจะเป็นการผสมผสานรูปแบบของศิลปกรรมรัตนโกสินทร์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 และลักษณะของงานช่างพื้นบ้านอย่างลาว เข้าไว้ด้วยกัน ในขณะที่อุโบสถวัดนาเหล่าบก ซึ่งสร้างหลังจากนั้นมีการรับแบบอย่างช่างญวนค่อนข้างมาก เนื่องจากองค์ประกอบส่วนนั้นไม่มีเครื่องหลังคา มีการปั้นรูปสิงโต และหัวนาคนแทน ซึ่งเมื่อนำโครงสร้างหลังคาวัดนาเหล่าบกกับรูปเก่าของวัดท่าเกวียน มาเทียบกัน จะเห็นได้ว่า โครงสร้างหลังคาวัดนาเหล่าบกนี้มีรูปแบบเดียวกับวัดท่าเกวียน โดยยังคงเป็นทรงจั่ว แต่ไม่มีการซ้อนชั้น และไม่มีเครื่องล่ายองอย่างวัดโคกหัวข้าว จึงเป็นรูปแบบของโครงสร้างที่รับอิทธิพลแบบช่างญวนมาอย่างชัดเจนในสมัยหลัง

ภาพที่ 3-257 สิมวัดนาเหล่าบก

ภาพที่ 3-258 สิมวัดโคกหัวข้าว

จากรูปแบบของสิมอิทธิพลญวนที่ปรากฏในภาคตะวันออกตอนบนนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับสิมรูปแบบเดียวกันในหลายพื้นที่ทางภาคอีสาน พบว่า มีลักษณะส่วนใหญ่ใกล้เคียงกัน และเป็นการสร้างโดยช่างญวนในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน ราวประมาณ 64-100 ปีที่ผ่านมา (สุวิทย์ จิระมณีกุล, 2533, หน้า 265) ตัวอย่างลักษณะของสิมแบบนี้ในแถบภาคอีสาน

ได้แก่ สิมวัดสะเทียนทอง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สิมวัดหายโศก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สิมวัดโคกนาดี อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร สิมวัดกลาง อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะฉนวนปรากฏเด่นชัด คือ การสร้างซุ้มโค้งบริเวณซุ้มประตูและหน้าต่าง และช่องระหว่างเสาทงมูขม้วนนั่นเอง

ภาพที่ 3-259 สิมวัดสะเทียนทอง จ.เลย

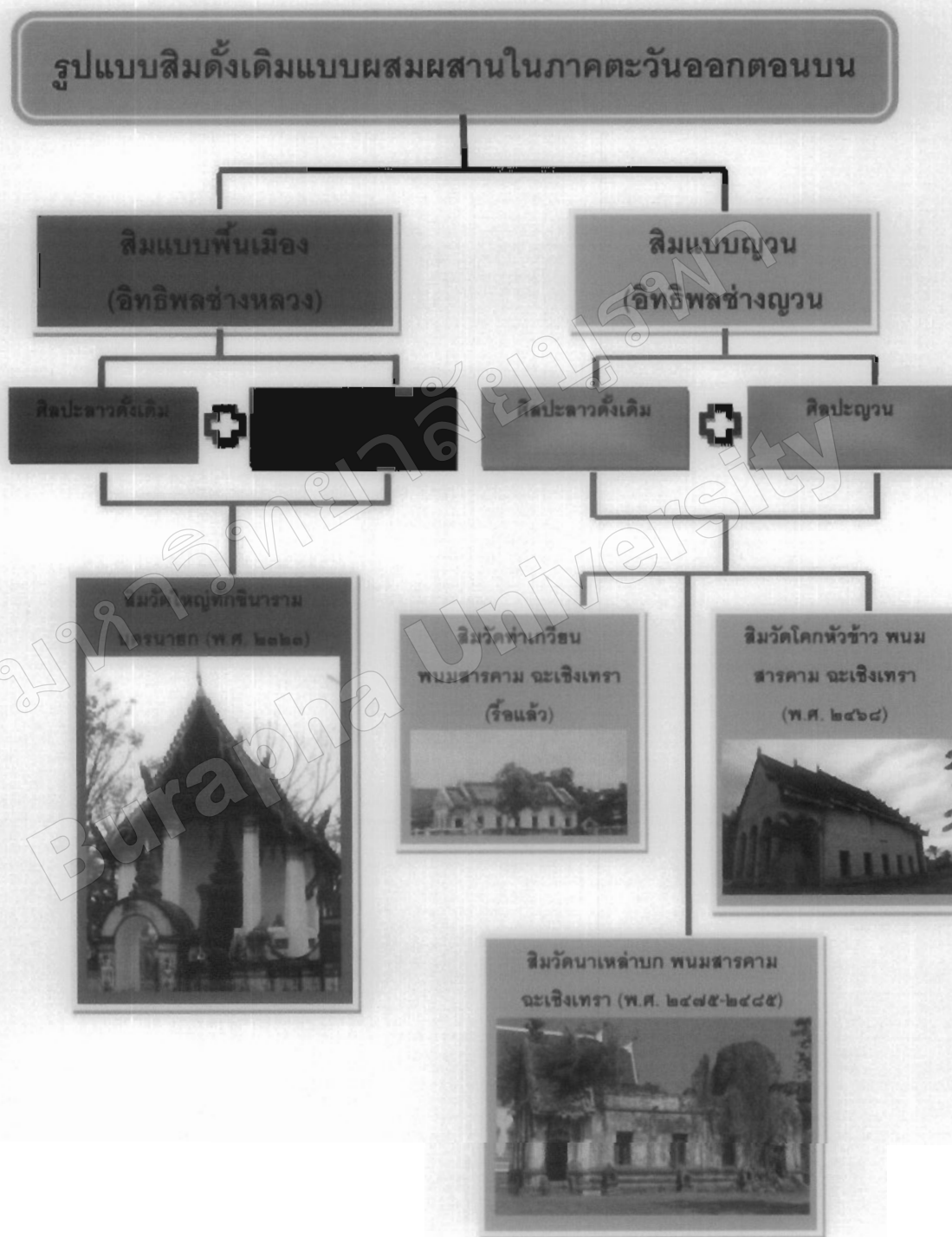
ภาพที่ 3-260 สิมวัดหายโศก จ.หนองคาย

ภาพที่ 3-261 สิมวัดโคกนาดี สกลนคร

ภาพที่ 3-262 สิมวัดกลาง นครพนม

ภาพที่ 3-263. ผังสรูปแบบสืมดั้งเดิมแบบผสมผสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.2 รูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระเจดีย์

ชาวลาวมักนิยมเรียกว่า ธาตุ (ทาด) มาจากภาษาบาลีว่า Dhatu เป็นสิ่งที่ระลึกเกี่ยวกับอัฐิ และเป็นเอกลักษณ์ของพุทธศาสนา ซึ่งใช้เรียกสิ่งก่อสร้างเพื่อเป็นอนุสาวรีย์แก่ผู้ที่ล่วงลับ ธาตุ มีความหมายเดียวกับเจดีย์หรือสถูป หมายถึง ที่บรรจุกระดูกของบุคคลธรรมดาสามัญได้แก่ ชาวบ้านไปจนถึงเจ้าเมือง และพระสงฆ์ แต่เมื่อใดเรียก “พระธาตุ” หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่ประดิษฐานแต่เฉพาะพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์เจ้าแต่เพียงอย่างเดียว (วิโรฒ ศรีสุโร, 2539, หน้า 77)

ธาตุ ตามแบบศิลปกรรมของลาวนั้น สามารถวิเคราะห์ได้จากธาตุที่พบในประเทศลาวและในภาคอีสาน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาไว้ กล่าวโดยสรุปได้ว่า ธาตุในประเทศลาวนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายและแสดงถึงวิวัฒนาการและอิทธิพลภายนอกที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองและการปกครองประเทศ ทำให้รูปแบบของธาตุมีการเปลี่ยนแปลงตามความนิยมของช่างแต่ละยุคสมัย ตามกระแสอิทธิพลที่เข้ามากระทบ โดยในการออกแบบช่างมักจะคำนึงถึงองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ฐานธาตุ เรือนธาตุ และยอดธาตุ จากการศึกษารูปแบบธาตุและพระธาตุในภาคอีสานของ วิโรฒ ศรีสุโร และการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบเจดีย์ล้านนา-ล้านช้างศึกษากรณีศิลปกรรมเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบางของ จิระศักดิ์ เดชวงศ์ญา รวมทั้ง เจดีย์พระพุทธรูป ฐานเตี้ย สิม ศิลปะลาวและอีสาน ของศักดิ์ชัย สายสิงห์ นั้น ผู้วิจัยสรุปการแบ่งกลุ่มรูปแบบของธาตุ เจดีย์ออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ ดังนี้คือ

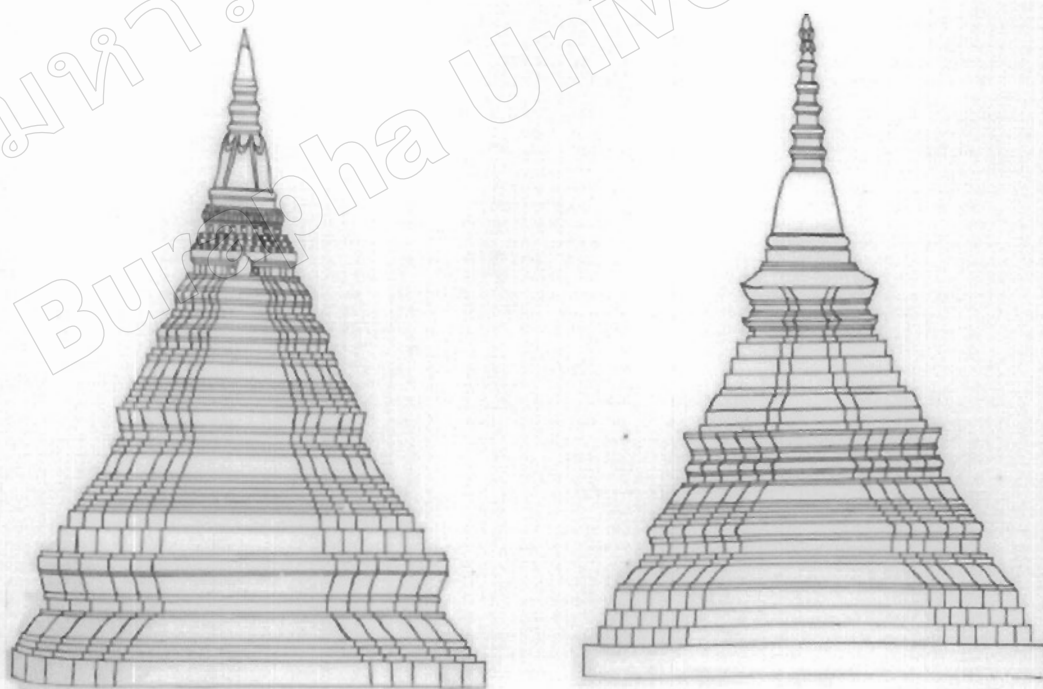
1. กลุ่มบัวเหลี่ยม (ระฆังเหลี่ยม) เป็นลักษณะของเจดีย์ที่เป็นอัตลักษณ์ของลาว-ล้านช้างโดยพัฒนาปรับผังองค์ระฆังให้อยู่ในผังสี่เหลี่ยมไม่หยักที่มุม ทำให้ส่วนอื่น ๆ ต้องปรับเปลี่ยนเป็นทรงสี่เหลี่ยมตามไปด้วย โดยระยะแรกมักนิยมฐานต่ำและไม่นิยมทำเป็นเจดีย์ประธานขนาดใหญ่ ปัจจุบันมีการพัฒนาโดยมีทั้งฐานต่ำและฐานสูง

2. กลุ่มทรงปราสาท เป็นลักษณะของเจดีย์ที่มีเรือนธาตุเป็นห้องสี่เหลี่ยม และมีการทำซุ้มจระนำเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปทั้ง 4 ด้าน เหนือเรือนธาตุมักทำเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่มีรูปแบบพัฒนาการไปตามอิทธิพลที่ปรากฏ เช่น เป็นองค์ระฆังสี่เหลี่ยมหรือ เป็นเจดีย์เพิ่มมุม

3. กลุ่มทรงระฆัง รูปแบบของเจดีย์กลุ่มนี้เดิมเป็นเจดีย์ในผังกลม องค์ระฆังกลม ลักษณะองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลล้านนา และต่อมาได้มีการพัฒนาจนเป็นรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในผังแปดเหลี่ยม ซึ่งเจดีย์ทรงระฆังนี้ยังแยกย่อยเป็นลักษณะของเจดีย์ที่มีความพิเศษที่รับอิทธิพลของเจดีย์แบบมอญพม่า โดยมีการรูปแบบมาพัฒนาให้เป็นลักษณะเฉพาะ และมีลักษณะเด่น คือ อยู่ในผังกลม ฐานรองรับองค์ระฆังซ้อนชั้น ไม่มีบัลลังก์

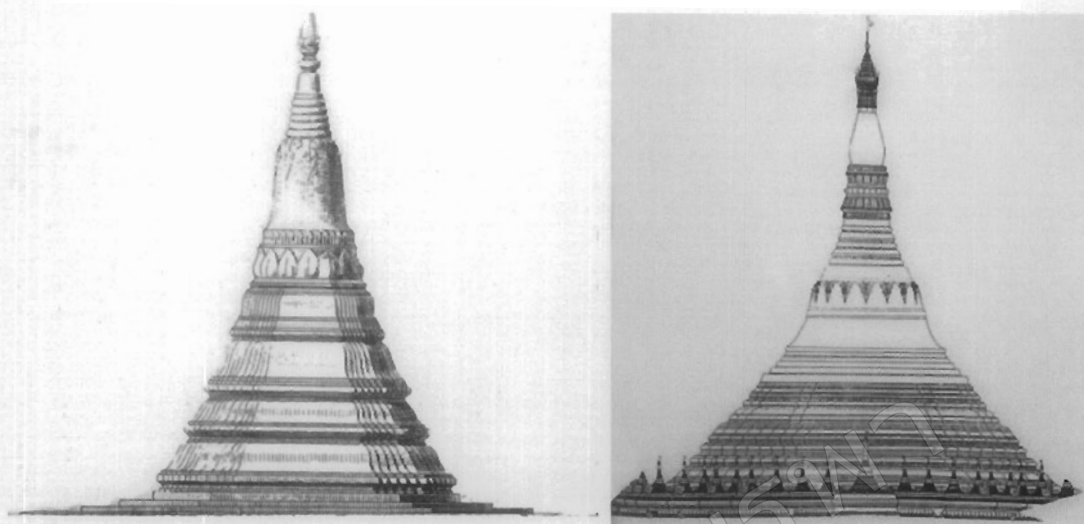
สำหรับชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนนั้น รูปแบบของธาตุที่ปรากฏสามารถนำมาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์เชิงเปรียบเทียบตามที่ได้รับอิทธิพลลักษณะทางศิลปกรรมลาว นั้นมีลักษณะอยู่สองกลุ่ม คือ กลุ่มเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม และกลุ่มเจดีย์ทรงระฆัง ซึ่งกลุ่มเจดีย์แบบบัวเหลี่ยม ได้แก่ เจดีย์ที่วัดเตาเหล็ก อ.พนมสารคาม จ. ฉะเชิงเทรา ส่วนเจดีย์ทรงระฆัง ได้แก่ เจดีย์วัดมหาเจดีย์ อ.พนมสารคาม จ. ฉะเชิงเทรา และเจดีย์วัดแสงสว่าง จ. ปราจีนบุรี

จากรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆัง พบที่วัดมหาเจดีย์ (ดูรายละเอียดหน้า 127-130) และวัดแสงสว่าง (ดูรายละเอียดหน้า 108-113) เป็นลักษณะของเจดีย์ขนาดใหญ่ โดยอยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมไม้ 20 ฐานมีลักษณะที่ยึดสูง และไม่ค่อยให้ความสำคัญกับบัวหางายและการใช้เส้นลวดมากนัก องค์ระฆังเล็ก ไม่มีบัลลังก์รองรับส่วนยอด ซึ่งเป็นลักษณะโดยทั่วไปของเจดีย์กลุ่มนี้ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนลาวพวนทั้งในประเทศลาวและประเทศไทย นั้นหมายถึงเจดีย์ทั้งสองวัดนี้น่าจะมีความสัมพันธ์กับเจดีย์ลาวในกลุ่มเมืองเชียงขวาง โดยสามารถเปรียบเทียบรูปแบบได้จากเจดีย์ที่เหลืออยู่ในเชียงขวาง เช่น เจดีย์วัดธาตุฝน เชียงขวาง และเจดีย์วัดเชียงงา ลพบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มชาวลาวอพยพจากเมืองพวนที่ไปตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณลุ่มน้ำภาคกลาง เช่นกัน

ภาพที่ 3-264 ลายเส้น เจดีย์วัดแสงสว่าง จ.ปราจีนบุรี (ซ้าย)

ภาพที่ 3-265 ลายเส้น เจดีย์วัดมหาเจดีย์ จ.ฉะเชิงเทรา (เจดีย์ที่ปรากฏในชุมชนลาวพวน: กรณีศึกษาวัดมหาเจดีย์ อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา, 2546) (ขวา)

ภาพที่ 3-266 ลายเส้น เจดีย์วัดธาตุดຸ່ນ เชียงขวาง (L'ART du Laos, 1988) (ขาว)

ภาพที่ 3-267 ลายเส้น เจดีย์แบบมอญ (เจดีย์ที่ปรากฏในชุมชนลาวพวน: กรณีศึกษาวัดมหาเจดีย์ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา) (ซ้าย)

จากองค์ประกอบของงานศิลปกรรมจะสังเกตได้ว่า บริเวณส่วนยอดของเจดีย์ทั้งสองแห่งนี้ ไม่มีบัลลังก์ ล้นนิฐานฐานได้ว่า เจดีย์ที่แขวงเมืองเชียงขวางน่าจะได้รับรูปแบบจากมอญมาตั้งแต่เดิม ดังนั้นจึงมีเค้าโครงของลักษณะของเจดีย์ในสายวัฒนธรรมมอญปรากฏอยู่ ดังนั้นการสร้างเจดีย์ในชุมชนลาวที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ ก็ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของกลุ่มเจดีย์เชียงขวางมาอีกทอดหนึ่ง โดยภายใต้รูปแบบที่ถ่ายทอดจากช่างมีลักษณะเฉพาะของฝีมือที่แตกต่างกันออกไป เช่น องค์ประกอบโดยรวมของชุดฐาน พบว่า มีการใช้ฐานบัวลูกแก้วเป็นหลัก และสอดแทรกความงามของฝีมือช่างที่แตกต่าง ยกตัวอย่าง โดยชุดฐานรองรับองค์ระฆังเจดีย์วัดมหาเจดีย์มีการบิดมูฐานให้อยู่กึ่งกลาง ซึ่งไม่อาจสรุปได้ว่า เป็นเพราะเหตุผลทางเชิงช่าง หรือ เพราะการซ่อมที่ทำให้ระเบียบของฐานผิดไปจากเดิม รวมไปถึงลักษณะเด่นของชุดฐานส่วนกลางของเจดีย์ที่วัดมหาเจดีย์มีลักษณะศิลปกรรมลาวที่เห็นได้ชัด คือ การทำฐานบัววง ซึ่ง เป็นรูปแบบที่นิยมในเจดีย์ลาวหรือธาตูลาว เช่นเดียวกันกับฐานบัววงของพระธาตุดุสิตสองรัก

จ.เลย เป็นต้น

การทำฐานบัววงของลาวนั้น มีวิวัฒนาการมาจากการทำฐานพระพุทธรูปล้านนา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะกลุ่มพระพุทธรูปสกุลช่างพะเยา เชียงราย เชียงของ และถูกถ่ายทอดมายังเจดีย์ล้านนาส่งต่อมายังรูปแบบของศิลปกรรมลาวทั้งฐานพระพุทธรูปและเจดีย์ แต่

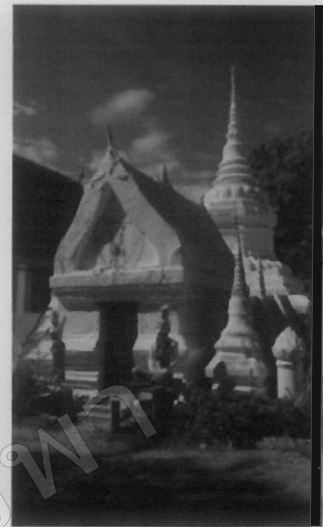
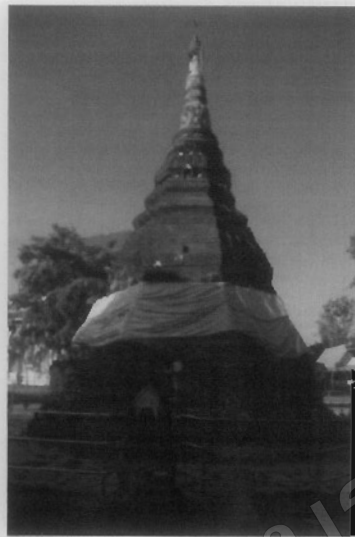
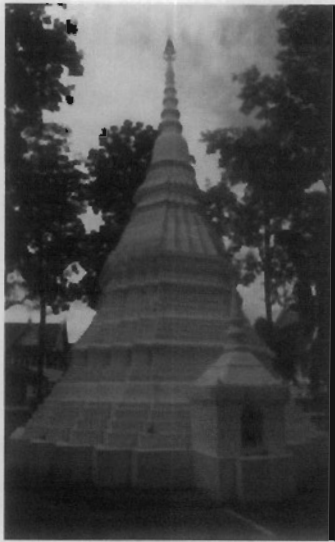
รูปแบบที่ปรากฏของฐานบัวบนในวัดมหาเจดีย์นี้ ก็ยังมีลักษณะที่แปลกผิดจากกระเปียบฐานบัวบนทั่วไป สันนิษฐานต่อไปได้ว่าอาจเกิดจากการซ่อมภายหลัง

นอกจากนี้ ส่วนยอดของเจดีย์ทั้งสององค์ มีการทำวงแหวนส่วนยอดให้มีความห่างกัน เป็นลักษณะที่พบในธาตุลาวเป็นส่วนใหญ่ เช่น เจดีย์ทรงระฆังวัดหมื่นนา หลวงพระบาง โดยรูปแบบของส่วนยอดเจดีย์ทั้งสององค์นั้นมีลักษณะเป็นบัวทรงกลุ่มเถาที่ค่อนข้างห่างกัน ซึ่งเป็นการคลี่คลายรูปแบบจากศิลปะรัตนโกสินทร์ที่ดัดแปลงเป็นแบบเฉพาะตัว (อรรณพ เชื้อน้อย, 2546, หน้า 23)

ภาพที่ 3-268 ภาพเปรียบเทียบยอดเจดีย์บัวทรงกลุ่มเถาที่ค่อนข้างห่างกัน ของเจดีย์วัดมหาเจดีย์ (ซ้าย) เจดีย์วัดแสงสว่าง (กลาง) และเจดีย์วัดหมื่นนาชมพูาราม (ขวา)

ไม่เพียงรูปแบบของเจดีย์ที่มีเอกลักษณ์ของความเป็นลาวถ่ายทอดผ่านในงานศิลปกรรมแล้ว ยังมีลักษณะลาวที่เห็นได้ชัดในเจดีย์ทั้งสององค์นี้ คือ การสร้างสถาปัตยกรรมขนาดเล็ก หรือที่เรียกว่า อุบลมุงในบริเวณเดียวกันกับเจดีย์ โดยอุบลมุงวัดแสงสว่าง ตั้งอยู่รอบพระเจดีย์ทั้ง 4 ทิศ คล้ายคลึงกับเจดีย์ประจำทิศในศิลปะไทย สันนิษฐานว่า อาจจะสร้างภายหลังการสร้างเจดีย์ ในขณะที่อุบลมุงของวัดมหาเจดีย์ใช้ฐานเชื่อมเดียวกันกับฐานขององค์เจดีย์ และสร้างไว้ทางทิศตะวันออก เพื่อทำหน้าที่บอกทิศและใช้เป็นที่วางสำหรับถวายของสักการะเจดีย์ ซึ่งการสร้างรูปแบบของอุบลมุงทั้ง 2 วัดนี้ น่าจะเป็นการคลี่คลายจากต้นแบบและสิ่งที่เห็น คือ ความเรียบง่ายของอุบลมุงทั้งสองวัด ซึ่งไม่มีการประดับลวดลายและภายในอุบลมุง ตามคติดั้งเดิมนั้นมักบรรจุสิ่งที่ควรสักการะ เช่น พระพุทธรูป ซึ่งที่วัดแสงสว่างยังคงมีคตินี้ แต่ที่วัดมหาเจดีย์ไม่ปรากฏ

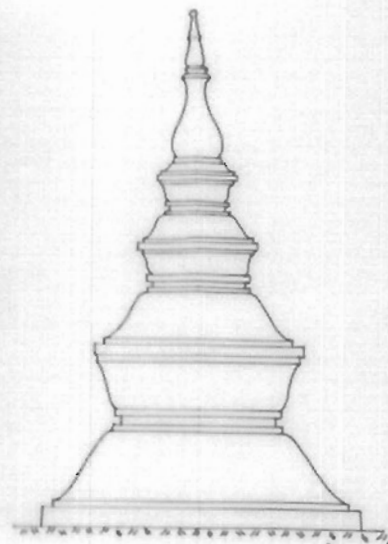
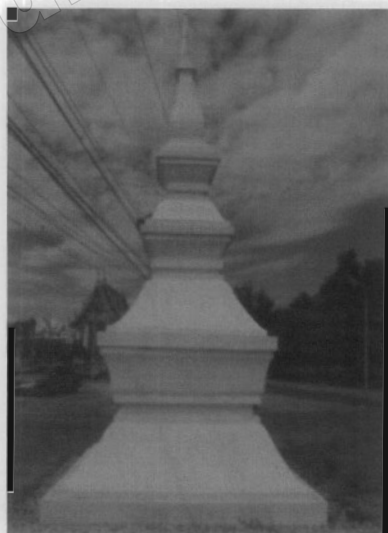

ภาพที่ 3-269 อุบมุง เจดีย์วัดมหาเจดีย์ พนมสารคาม ฉะเชิงเทรา (ซ้าย)

ภาพที่ 3-270 อุบมุง เจดีย์ วัดแสงสว่าง ปราจีนบุรี (กลาง)

ภาพที่ 3-271 อุบมุง เจดีย์ วัดหมื่นนาชมพูนาราม หลวงพระบาง (ขวา)

ลักษณะของเจดีย์วัดแสงสว่างและวัดมหาเจดีย์นี้ จึงเป็นหนึ่งของลักษณะของ ศิลปกรรมลาวที่มีการถ่ายทอดและนำเอกลักษณ์ของลักษณะร่วม โดยมีการพัฒนาและประยุกต์ มาจากเค้าโครงสร้างเดิม ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบเจดีย์ที่มีลักษณะใหญ่เช่นนี้เพียง 2 องค์เท่านั้น

ภาพที่ 3-272 เจดีย์วัดศรีธาตุหรือวัดเตาเหล็ก

ภาพที่ 3-273 ลายเส้นเจดีย์ วัดเตาเหล็ก

นอกจากกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังแล้วยังพบว่า กลุ่มของเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยม ในพื้นที่ชุมชนที่ตั้งอยู่ที่วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยม หรือที่เรียกว่า เจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม เป็นลักษณะของเจดีย์ที่แพร่หลายมากที่สุด และเป็นอัตลักษณ์ใช้แสดงบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนลาวได้อย่างดี เจดีย์ที่วัดเตาเหล็กนี้มีลักษณะของฐานต่ำ โดยฐานจะทำเป็นแท่นเตี้ยไม่เน้นความสำคัญ มีการก่อเป็นเอวชั้น แบบบัวคว่ำและบัวหงาย (วิโรฒ ศรีสุโร, 2539, หน้า 12) ซึ่งองค์ประกอบของโครงสร้างเจดีย์วัดเตาเหล็กนั้น เรือนธาตุอยู่ในผังฐานสี่เหลี่ยม ด้านล่างสุดเป็นฐานเชิงต่อด้วยฐานบัวคว่ำ ส่วนเรือนฐาน ประกอบด้วยชุดฐานบัวซ้อนกัน 2 ชุด คือ บัวหงาย เส้นลวด ท้องไม้ บัวคว่ำ มองดูเหมือนเป็นลักษณะของบัวหงายบัวคว่ำประกบซ้อนต่อกัน คั่นด้วยท้องไม้ ส่วนยอดของเจดีย์เป็นทรงบัวเหลี่ยมเรียวคอดขึ้นไปหาปลายยอด ลักษณะของเจดีย์รูปแบบนี้ มีความใกล้เคียงกับเจดีย์ขนาดเล็ก หรือที่เรียกว่า ธาตุบริวารที่พบในเมืองหลวงพระบาง เช่น เจดีย์วัดสลิกขาราม เจดีย์วันแสนสุขาราม และเจดีย์ที่วัดเชียงทอง เป็นต้น ที่มีลักษณะขององค์ระฆังเป็นทรงบัวเหลี่ยมทั้งสิ้น

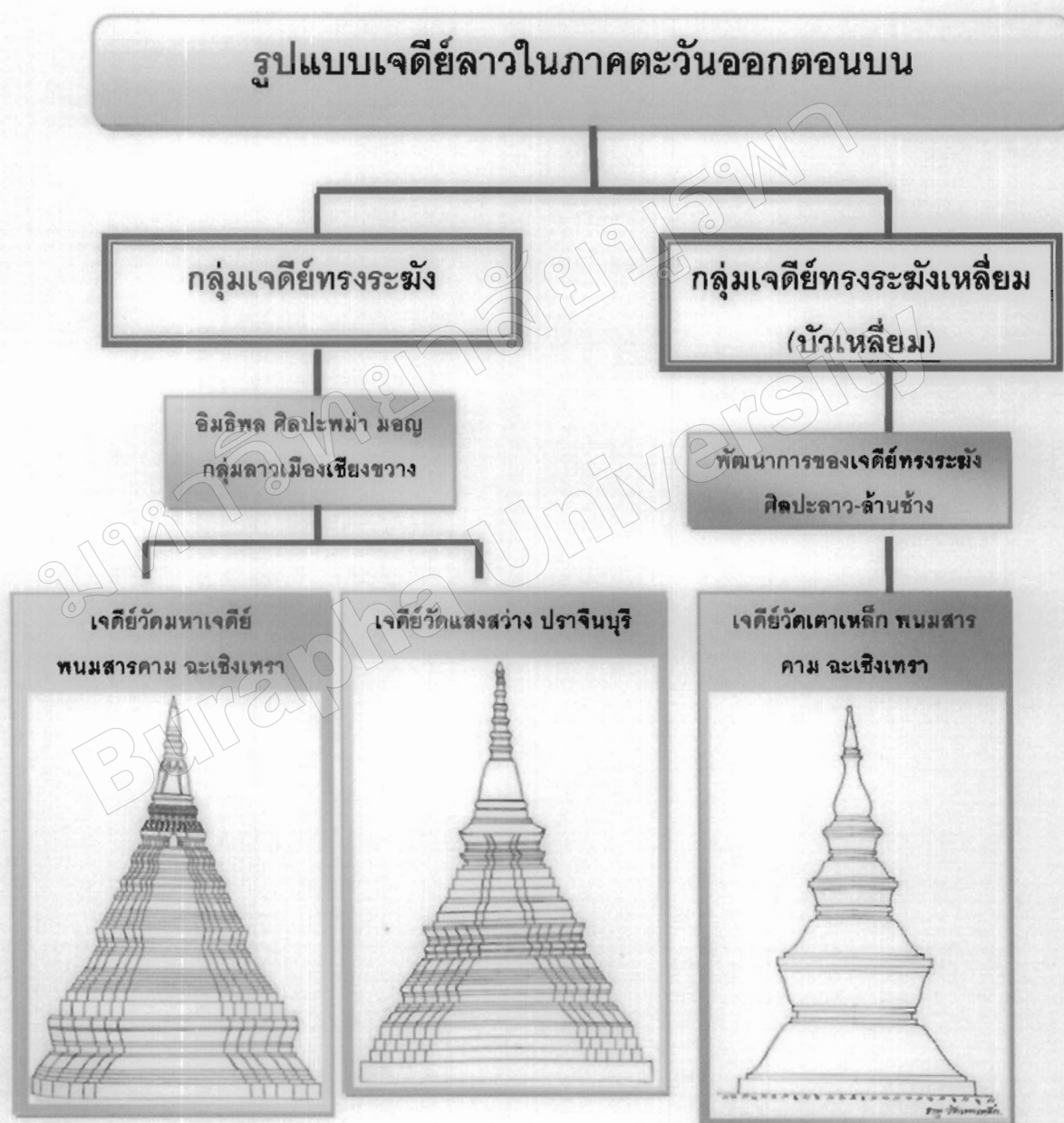
ภาพที่ 3-274 เจดีย์วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง (ซ้าย)

ภาพที่ 3-275 เจดีย์วัดสลิกขาราม เมืองหลวงพระบาง (กลาง)

ภาพที่ 3-276 เจดีย์วัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง (ขวา)

ในการสร้างเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมที่วัดเตาเหล็กนี้ น่าจะมีความสัมพันธ์กับการสร้างเพื่อใช้บรรจุอัฐิของบุคคลสำคัญมากกว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมักสร้างเน้นเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่และเป็นเจดีย์ประธานมากกว่า ซึ่งวัดเตาเหล็กนี้ เป็นวัดหนึ่งที่มี

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นวัดที่ใช้ทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ดังนั้นการสร้างธาตุที่มีลักษณะทางศิลปกรรมลาว น่าจะเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ความเป็นลาวในวิถีที่แสดงออกทางสังคมผ่านสัญลักษณ์ได้อีกประการหนึ่ง

ภาพที่ 3-277 ภาพผังรูปแบบเจดีย์ศิลปะลาวดั้งเดิมในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.3 รูปแบบและองค์ประกอบทางประติมากรรมของพระพุทธรูป

ลักษณะของพระพุทธรูปที่ปรากฏในศิลปกรรมลาวนั้น ส่วนใหญ่มักจะมีพุทธลักษณะที่ได้รับอิทธิพลมาจากแหล่งต่าง ๆ เช่น อิทธิพลของศิลปะสุโขทัย ล้านนา โดยมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามสมัยที่สร้าง ซึ่งแต่ละสมัยก็จะมีลักษณะเด่นของอิทธิพลร่วมเหล่านั้นเป็นองค์ประกอบ ซึ่งนั่นหมายถึง ความสัมพันธ์ที่ส่งต่อสืบสานทางเชิงช่างตั้งแต่อดีต แต่ต่อมาก็มีพัฒนาการจนมีลักษณะเฉพาะของตนเอง หรือที่รู้จักกันดีในแบบที่เรียกว่า พระพุทธรูปล้านช้างนั่นเอง

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนนั้น กลุ่มพระพุทธรูปดั้งเดิม ซึ่งมีอิทธิพลของพระพุทธรูปแบบล้านช้างที่พบมีลักษณะของความเป็นพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปตามฝีมือช่าง แต่มีลักษณะร่วมของพระพุทธรูปที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นลาว เช่น พระพักตร์ ป้อม พระนลาฏกว้าง ขมวดพระเกศาเม็ดเล็ก พระรัศมีเป็นเปลวใหญ่ พระขนงโค้ง พระเนตรเปิด พระนาสิกใหญ่ พระกรรณใหญ่ แยมพระโอษฐ์แบบล้านช้าง พระวรกายอวบอ้วน ฯลฯ โดยลักษณะเฉพาะเหล่านี้ ได้ถูกนำมาสร้างเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับการเคารพจากชุมชน โดยอาจจะมีลักษณะร่วมที่เป็นลักษณะเด่นบางอย่างให้เห็นได้ชัด ซึ่งพระพุทธรูปที่ปรากฏในพื้นที่นั้นมีทั้งที่ถูกขนานนามมาจากถิ่นฐานเดิมและและสร้างขึ้นใหม่ ดังนั้นในการวิเคราะห์ลักษณะของศิลปกรรมดั้งเดิมที่ปรากฏจึงได้แบ่งประเภทของวัสดุในการสร้างออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1.3.1 กลุ่มพระพุทธรูปหล่อสำริด การสร้างพระพุทธรูปสำริดเป็นการสร้างจากวัสดุที่มีส่วนผสมของโลหะที่สำคัญ 2 อย่าง คือ ทองแดงกับดีบุก โดยใช้เทคนิคการสร้างด้วยการหล่อที่เรียกว่า การใช้ความร้อนไล่ขี้ผึ้งออก หรือที่เรียกว่า “สูญขี้ผึ้ง” (Lost wax) มีกรรมวิธีโดยย่อคือ เริ่มด้วยการปั้นรูปเป็นเค้าโครงด้วยดินเหนียวก่อน แล้วจึงปั้นหุ้มด้วยขี้ผึ้ง ตกแต่งรายละเอียดทุกส่วนของพระพุทธรูป เสร็จแล้วใช้ดินเหนียวผสมกับแกลบ และมูลโคกระปือหุ้มอีกชั้นหนึ่ง แล้วจึงนำไปหล่อ โดยวางพิมพ์ให้เศียรของพระพุทธรูปคว่ำลง จากนั้นเทโลหะหลอมละลายใส่ลงในพิมพ์ โลหะจะไปแทนที่ขี้ผึ้งซึ่งละลาย เมื่อโลหะแข็งตัวให้ทุบดินที่พอกหุ้มไว้ออก แล้วนำไปตกแต่งเนื้อทองสำริดให้เรียบร้อย เทคนิคการหล่อแบบนี้เป็นที่นิยมในการสร้างพระพุทธรูปอย่างมาก ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557, หน้า 47)

พระพุทธรูปสำริดที่พบในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่มีรูปแบบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปแบบอย่างลาว ได้แก่ พระพุทธรูปนิมิตสัมฤทธิ์โชค วัดดง จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประธานในวิหาร หรืออุโบสถเก่าของวัดดง ถือเป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดที่มีลักษณะใหญ่ที่สุดซึ่งพบในชุมชนลาว (ดูรายละเอียดหน้า 170-171) โดยเชื่อกันว่า เป็นพระพุทธรูปที่ถูก

ขนย้ายเข้ามาในช่วงสมัยชุมชนอพยพในช่วงรัชกาลที่ 3 โดยชาวลาวได้นำใส่เกวียนมาด้วยหาก
เทียบพุทธลักษณะแล้ว มีความใกล้เคียงกับพระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดใหม่สุวรรณภูมาราม เมือง
หลวงพระบาง ซึ่งเป็นลักษณะของพระพุทธรูปในกลุ่มเดียวกันที่พบได้ทั้งในเมืองเวียงจันทน์และ
หลวงพระบาง

ภาพที่ 3-278 พุทธลักษณะแบบศิลปะลาวของพระพุทธรูปในพระวิหารวัดตง (องค์หลัง) (ซ้าย)

ภาพที่ 3-279 พระพุทธรูปในอุโบสถวัดใหม่สุวรรณภูมาราม (ขวา)

นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปสำริดอีกองค์หนึ่งที่มีลักษณะของศิลปกรรมลาวชัดเจน
นั่นคือ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ วัดเตาเหล็ก ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับของพระพุทธรูปล้านช้างที่สร้าง
ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งหากเทียบลักษณะโดยรวม พระพุทธรูปสัมฤทธิ์นี้มีความคล้ายคลึง
กับพระพุทธรูปที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร โดยมีพุทธลักษณะขององค์ประกอบ
ต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 3-280 พระพุทธรูปศิลปะลาว หลวงพ่อสัมฤทธิ์ วัดเตาเหล็ก (ซ้าย)

ภาพที่ 3-281 พระพุทธรูปศิลปะลาว วัดศรีบุญเรือง จังหวัดมุกดาหาร (ขวา)

1.3.2 กลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้น เป็นเทคนิคการสร้างพระพุทธรูปที่ปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่อดีต และยังคงนิยมทำต่อเนื่องกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นใช้วัสดุปูนปั้น ซึ่งเป็นปูนแบบโบราณที่เรียกว่า ปูนตำปูนหมัก โดยนำปูนจากธรรมชาติมาหมัก และตำเข้ากับส่วนผสมอย่างอื่นที่ทำให้เกิดความเหนียว และคงทนถาวร

ภาพที่ 3-282 กลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะแบบพื้นบ้าน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงตอนบน (เรียงจากบนลงล่าง โดยเริ่มจากซ้ายไปขวา) ได้แก่

พระพุทธรูปอุโบสถเก่าวัดเมืองกาย อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปในวิหาร วัดเชียงใต้ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปวัดบ้านเลื้อย ชลวารี อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปในอุโบสถเก่า วัดแสงสว่าง อำเภอศรีมหาโพธิ์ปราจีนบุรี

พระพุทธรูปในอุโบสถเก่าวัดเตาเหล็ก อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปที่ในอุโบสถเก่าวัดสระข่อย อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี

พระพุทธรูปวัดจอมมณี อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระพุทธรูปในวิหาร วัดเมืองแมต อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

กลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นที่มีศิลปะของลาวแบบดั้งเดิม พบได้ในวัดเก่าหลายแห่งในพื้นที่ซึ่งยังคงเป็นลักษณะพื้นบ้าน โดยมีความต่างของฝีมือช่าง และมีลักษณะเด่นเฉพาะของแต่ละองค์ที่ไม่เหมือนกัน เช่น พระเกศาเป็นหนามแหลมเล็ก พระโอษฐ์หนา พระนาสิกโด่ง พระกรรณใหญ่ พระหัตถ์ใหญ่ พระวรกายไม่ได้สัดส่วน มักทำสังฆาฏิแผ่นใหญ่ พาดกึ่งกลางพระอุระ ซึ่งพระพุทธรูปปูนปั้นแต่ละองค์เหล่านี้ นอกจากลักษณะความเป็นพื้นบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตามฝีมือช่างที่แตกต่างกันแล้ว แต่ยังมีในความเหมือนของลักษณะร่วมบางอย่างของความเป็นพระพุทธรูปลาวผสมผสานอยู่ในแต่ละองค์ ซึ่งพระพุทธรูปปูนปั้นแบบพื้นบ้านเหล่านี้ มีปรากฏให้เห็นหลายแห่ง เช่น พระพุทธรูปวัดเตาเหล็ก พระพุทธรูปวัดเมืองกาย พระพุทธรูปในวิหาร วัดเชียงใต้ พระพุทธรูปวัดบ้านเลื้อย ชลวารี พระพุทธรูปวัดเมืองแมต พระพุทธรูปวัดจอมมณี พระพุทธรูปวัดแสงสว่าง จังหวัดปราจีนบุรี พระพุทธรูปที่วัดสระข่อย จังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น

1.3.3 กลุ่มพระพุทธรูปไม้แกะสลัก เป็นการสร้างพระพุทธรูปโดยการแกะสลัก โดยส่วนใหญ่จะเห็นในรูปแบบของงานช่างพื้นบ้าน เนื่องจากไม้เป็นวัสดุที่หาได้ง่าย รูปแบบของไม้สามารถแสดงรายละเอียดของงานช่างได้ดี พระพุทธรูปแกะสลักไม้ หรือพระไม้เป็นรูปแบบนิยมในงานศิลปกรรมลาว ซึ่งส่วนใหญ่มักสร้างจากความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความนิยมในการผลิตพระไม้ถวายวัด ถือเป็นความเชื่อที่มีมานาน และเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยล้านช้าง และส่งต่อมายังอินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขง พระไม้เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของผู้สร้าง และเป็นความบริสุทธิ์ในการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะตัว ในรูปแบบของศิลปกรรมลาวสามารถแบ่งกลุ่มการทำพระไม้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มพระพุทธรูปแบบเมือง ที่สร้างโดยช่างที่มีฝีมือจากเมืองหลวง โดยได้แบบอย่างมาจากพระพุทธรูปลาวฝีมือช่างหลวงพระบางในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งมักสร้างให้ประทับบนฐานบัวสูงรูปทรงกลมและทรงเหลี่ยม

กลุ่มพระพุทธรูปพื้นเมือง ซึ่งเป็นฝีมือชาวบ้าน สร้างจากศรัทธาเป็นพื้นฐาน เน้นความเรียบง่ายและเป็นเอกลักษณ์ สอดแทรกความคิดอันเป็นอิสระลงบนรายละเอียด ซึ่งเมื่อมองดูอย่างผิวเผินแล้วอาจจะเห็นได้ว่า ไม่มีรูปร่างและสัดส่วนต่าง ๆ ที่ลงตัว แต่ในรูปลักษณะที่ปรากฏนั้น คือ ภาพสะท้อนของศิลปกรรมความเป็นงานพื้นบ้าน กับวิถีชีวิตที่เรียบง่าย

พระพุทธรูปไม้ที่ปรากฏเห็นถึงลักษณะท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบที่วัดหัวถนน หรือที่ชาวบ้านเรียกทั่วไปว่า หลวงพ่อตัว ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ถูกขนย้ายมาด้วยในคราวอพยพมาถิ่นเดิม ลักษณะเป็นปางมารวิชัยแกะจากไม้แก้ว เป็นศิลปะการแกะพระพุทธรูปไม้แบบเมืองที่มีฐานบัวสูง (ดูรายละเอียดหน้า 165-166) รูปแบบของพระไม้ที่วัดหัวถนนนี้ เมื่อเทียบกับ

รูปแบบการแกะสลักพระไม้ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใกล้เคียงสกุลช่างอุบลราชธานี ซึ่งลักษณะของพระไม้อีสานกับพระไม้ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกันมากจนแทบจะแยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิงไม่ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสกุลช่างเดียวกันที่ได้รับและแลกเปลี่ยนอิทธิพลซึ่งกันและกัน ด้วยรูปแบบศิลปะแบบล้านช้าง จากการอพยพโยกย้ายหรือจากการถ่ายโอนโดยทางเครือญาติ

พระไม้ในอีสานแต่เดิม น่าจะเกิดขึ้นภายหลังสมัยการปกครองของพระเจ้าฟ้ารุ่ง และเป็นการทำพระพุทธรูปประทับยืนเลียนแบบพระบาง ซึ่งพระเจ้าฟ้ารุ่ง ได้อัญเชิญมาจากเมืองอินทปัตถนคร (กัมพูชา) ต่อมาจึงได้แพร่กระจายความเชื่อสู่สามัญชน แต่เนื่องจากพระไม้ประทับยืนค่อนข้างทำได้ยากและไม่เหมาะสำหรับช่างพื้นบ้าน จึงมีการเปลี่ยนมาสร้างพระไม้ประทับนั่งปางต่าง ๆ แทน ดังนั้นจึงพบเห็นพระไม้ประทับนั่งมากกว่าประทับยืน นอกจากนี้การสร้างพระพุทธรูปไม้ ส่วนใหญ่มักเลือกไม้ที่มีความเป็นสิริมงคลและมีความเกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น เหมาะแก่การนำมาสลักเป็นพระพุทธรูป โดยลักษณะของการทำพระไม้ประทับนั่งก็มักจะทำฐานพระให้สูง และมีการสลักลวดลายตามฝีมือช่าง

รูปแบบของหลวงพ่อดำที่วัดหัวถนนนี้ จึงเป็นรูปแบบของพระไม้ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระที่ชาวลาวอพยพได้นำติดตัวมาตั้งแต่ครั้งยังนับถือนุชาถิ่นอยู่ที่เมืองเดิม ซึ่งเป็นงานช่างแบบพื้นเมืองที่มีความงดงามกว่างานช่างพื้นบ้าน ด้วยลักษณะที่ปรากฏนั้นน่าจะมีส่วนที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธรูปฝีมือช่างหลวงพระบางผสมผสานอิทธิพลจากภาคกลาง ซึ่งคล้ายพระพุทธรูปไม้ที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดอุบลราชธานี แต่เนื่องจากชาวพนัสนิคม ส่วนหนึ่งนั้นเป็นชาวลาวที่อพยพมาจากเมืองนครพนม ดังนั้นจึงได้ศึกษารูปแบบของพระไม้ที่ปรากฏในจังหวัดนครพนมพบว่า มีพระไม้แกะสลักซึ่งเป็นที่เคารพบูชาเช่นเดียวกัน นั่นคือ พระตัวพระเทียมที่วัดโอกาส (ศรีบัวบาน) จังหวัดนครพนม ตามเอกสารตำนานของพระครูกับยาพจนได้บันทึกประวัติวัดศรีบัวบาน ไว้ในหนังสือที่ระลึกงานนมัสการพระด้ว วัดโอกาส ในระหว่างวันที่ 1-3 มกราคม พ.ศ. 2498 กล่าวว่าสร้างขึ้น พระด้ว ในสมัยเจ้าผู้ครองนครศรีโคตรบูร ราวปี พ.ศ. 1328 และถูกนำมาประดิษฐานวัดศรีบัวบาน ปี พ.ศ. 2281 โดยพระบรมราชพรหมมา ซึ่งเป็นลักษณะของพระไม้แกะสลักมีฐานสูง แต่มีพุทธลักษณะแตกต่างจากหลวงพ่อดำ วัดหัวถนน เพราะเมื่อพิจารณาดูในรายละเอียดของช่างฝีมือจะเห็นว่ามี ความแตกต่างในเรื่องของสัดส่วนและลวดลายจากรูปแบบเมื่อเทียบกันแล้วจะเห็นรายละเอียดที่แตกต่างทางศิลปกรรมของพระด้วทั้ง 2 องค์ ทั้งลักษณะของพระวรกาย พระพักตร์ ซึ่งแตกต่างด้วยช่วงเวลาในการสร้างและฝีมือช่าง แต่โครงสร้างโดยรวมของลักษณะพระด้ว วัดศรีบัวบานน่าจะเป็นแบบอย่างของพระพุทธรูปไม้ให้กับช่างรุ่นหลัง

โดยมีการปรับโครงสร้าง สัดส่วนให้มีความงดงาม สมส่วนขึ้นในช่วงเวลาต่อมา รวมทั้งการรับอิทธิพลงานช่างของรัตนโกสินทร์ เข้ามาผสมผสานจึงทำให้มีการใส่รายละเอียดที่นอกเหนือจากลักษณะลาว เช่น ผ้าทิพย์ รูปแบบที่ปรากฏจึงเป็นรูปแบบเฉพาะในลักษณะของพระไม้ในชุมชน แต่การทำพระไม้ในช่วงเวลาต่อมาไม่เป็นที่นิยมมากนัก จะมีบ้างที่มีการสร้างหรือแกะสลักตามแบบของชาวบ้านในลักษณะของพระไม้ขนาดเล็ก ตามคติความเชื่อ เช่น เพื่อสักการบูชา อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ เพื่ออานิสงส์ผลบุญแก่ตนเอง และเพื่อสืบชะตาอายุผู้ป่วย เป็นต้น (ศักดิ์ชาย ลิกขา, 2553, หน้า 30) ซึ่งพระไม้เหล่านี้ อาจพบบริเวณใกล้องค์พระประธาน หรือถ้าเพิงพา เพราะความเชื่อว่า ถ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อต้องเข้าป่าล่าสัตว์ และไปพักนอนในถ้ำ การมีพระไว้จะเป็นสิ่งป้องกันคุ้มภัย ปัจจุบันพระพุทธรูปไม้ ยังมีปรากฏอยู่ตามบ้านเรือนของชาวลาวในชุมชน และมีเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบางส่วน โดยเป็นลักษณะของฝีมือชาวบ้านใกล้เคียงกับพระไม้พื้นบ้านท้องถิ่นอีสาน

ดังนั้นลักษณะในพระพุทธรูปไม้เมื่อเทียบจากความเป็นศิลปะแบบดั้งเดิมแบบพื้นบ้านอีสานแล้ว จึงเห็นความเคลื่อนไหวที่แตกต่างของงานช่าง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะในพื้นที่ แต่เนื่องจากความนิยมที่ลดลง ไม่มีการสืบสาน และสร้างต่อ จึงทำให้รูปแบบของงานพระพุทธรูปไม้ในชุมชนลาวขาดความต่อเนื่องและไม่เป็นที่ยอมรับ ดังนั้นจึงเหลือเพียงงานประติมากรรมที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมตามแบบอย่างของลาวอีสานที่ปรากฏเท่านั้น

ภาพที่ 3-283 พระติ้ว-พระเทียม วัดโอกาส จังหวัดนครพนม (ซ้าย)

ภาพที่ 3-284 พระพุทธรูปไม้ที่วิหารพระพุทรมิ่งเมือง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี (ขวา)

นอกจากนี้ในอำเภอพนัสนิคมยังพบพระพุทธรูปไม้อีกหนึ่งองค์ คือ พระพุทธรูปไม้ที่วิหารพระพุทรมิ่งเมือง ซึ่งเป็นลักษณะของพระพุทธรูปไม้ที่มีความงดงาม อ่อนช้อย และแตกต่าง

จากฝีมือช่างพื้นบ้านทั่วไป จึงน่าจะเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวงพระบาง ผสมผสานกับศิลปะทางภาคกลางของไทย เช่นเดียวกัน ซึ่งปัจจุบันพระพุทธรูปไม้เนื้อไม้เป็นที่นิยม ทำให้รูปแบบหรือพัฒนาการของพระพุทธรูปไม้เริ่มหายไปจากวิถีชีวิตของคนลาว และคนไทยเชื้อสายลาวรวมถึงชาวอีสาน และอาจรูปแบบพระพุทธรูปไม้เนื้อไม้ค่อย ๆ สูญไปจากชุมชนในที่สุด

ภาพที่ 3-285 ผังรูปแบบพระพุทธรูปแบบดั้งเดิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.4 รูปแบบและองค์ประกอบในงานจิตรกรรมฝาผนัง

การศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบดั้งเดิมที่ปรากฏในชุมชนลาว ที่ยังคงมีให้เห็นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีค่อนข้างน้อยมากที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันมักในสภาพที่ค่อนข้างลบเลือน ลักษณะของงานจิตรกรรมแบบดั้งเดิมนั้น ในศิลปะลาวล้านช้างที่มีอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นงานเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับแบบแผนมาจากจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยรับในเรื่องขององค์ประกอบ สี เทคนิคการเขียน รวมถึงเรื่องที่เขียน แต่ต่อมาจิตรกรรมแบบอย่างลาวได้มีการพัฒนาจนมีลักษณะเฉพาะตน ด้วยการผสมผสานระหว่างแบบอย่างของรัตนโกสินทร์และแบบอย่างลาวเข้าด้วยกัน

ดังนั้นรูปแบบของจิตรกรรมฝาผนังลาวแบบดั้งเดิมนั้น แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบของจิตรกรรมที่ได้รับอิทธิพลของรัตนโกสินทร์ตอนต้น และรูปแบบที่เรียกว่าจิตรกรรมฝาผนังพื้นบ้าน พบได้ในทั้งภาคอีสานและชุมชนลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ซึ่งในพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีจิตรกรรมดั้งเดิมที่ยังคงเหลือให้ศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นจิตรกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ จิตรกรรมวัดเตาเหล็ก บริเวณผนังด้านในพระอุโบสถ ซึ่งเป็นการเขียนของฝีมือช่างรุ่นเก่า

ภาพที่ 3-286 ภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ วัดเตาเหล็ก

นอกจากนี้ในพระอุโบสถหลังนี้ ยังมีงานจิตรกรรมที่เขียนไว้ด้านนอก ซึ่งเป็นภาพดั้งเดิมอยู่บริเวณส่วนกลางและส่วนล่างของผนัง ซึ่งหลังจากการบูรณะเมื่อปลายปี พ.ศ. 2556 ทำให้ภาพจิตรกรรมมีความเด่นชัดขึ้น จะเห็นว่า ภาพมีขนาดค่อนข้างใหญ่ ลักษณะแบบพื้นบ้าน

ภาพที่ 3-287 จิตรกรรมฝาผนัง ด้านนอกแบบดั้งเดิม วัดเตาเหล็ก ฉะเชิงเทรา

ไม่เพียงจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเตาเหล็กแล้ว รูปแบบของภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบพื้นบ้านที่เป็นจิตรกรรมดั้งเดิมที่สมบูรณ์ที่สุดคงจะเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถเก่าวัดเมืองกาย (ดูรายละเอียด หน้า 119-127) ซึ่งคาดว่าเป็นการเขียนในช่วงหลัง ในราวสมัยปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากลักษณะของการเขียนภาพ มีการเขียนรูปแบบอาคารของตะวันตกสอดแทรก ซึ่งเป็นช่วงที่อิทธิพลตะวันตกเข้ามามีบทบาทในราชสำนักและเมืองหลวง รวมทั้งยังปรากฏลักษณะของภาพพระอิตตพุดเจ้า บริเวณด้านบนสุดของผนังทั้ง 4 ด้าน และภาพชาดกเรื่องพระเวสสันดร โดยภาพพระอิตตพุดที่วัดเมืองกายนี้มีความคล้ายคลึงกับภาพจิตรกรรมที่ลอกลายจากอุโบสถเก่าของวัดบ้านเลื้อย ที่เป็นงานจิตรกรรมฝาผนังที่สักรัดมาจากผนังของอุโบสถเก่าก่อนการรื้อ ซึ่งน่าจะเป็นการเขียนในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน แต่ปัจจุบันขาดการดูแลอย่างเหมาะสม การศึกษารูปแบบของงานจิตรกรรมที่วัดบ้านเลื้อยนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับวิเคราะห์กับวัดเมืองกาย อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากเป็นการวาดของช่างพื้นถิ่น ช่างจึงมีการสอดแทรกวิถีวัฒนธรรม และอิทธิพลทางสังคมในช่วงเวลานั้น โดยรูปแบบยังคงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอิสระของช่าง แต่มีการผสมผสานและการรับอิทธิพลทั้งแนวคิด การเขียน รูปทรงทั้งของไทย จีน และมอญ แต่ก็ยังคงสามารถดำรงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในความเป็นจิตรกรรมฝาผนังแบบลาว โดยเฉพาะการเขียนภาพอิตตพุดเจ้าซึ่งเป็นแบบอย่างที่ยึดมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ลดลงในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ยกเว้นเฉพาะวัดของชุมชนชาวมอญ ซึ่งยังคงศรัทธาในเรื่องนี้จึงพบรูปแบบพระอิตตพุดเจ้าในวัดของชุมชนมอญ (สันติ เล็กสุขุม, 2548, หน้า 194) ดังนั้น อาจเป็นไปได้ว่าการเขียน

ภาพพระอดีตพุทธเจ้านี้ อาจจะได้รับอิทธิพลในเรื่องแนวคิดจากกลุ่มคนมอญ ผ่านมาทางผู้นำชุมชนหรือความคิดความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับคติของการเขียนภาพ

ภาพที่ 3-288 จิตรกรรมฝาผนัง ภาพอาคารแบบตะวันตก

ภาพที่ 3-289 จิตรกรรม พระอดีตพุทธเจ้าแบบทรงเครื่องวัดเมืองกาย (ซ้าย)

ภาพที่ 3-290 อดีตพุทธเจ้าแบบทรงเครื่อง วัดบ้านเลื้อ ชลวารี (ขวา)

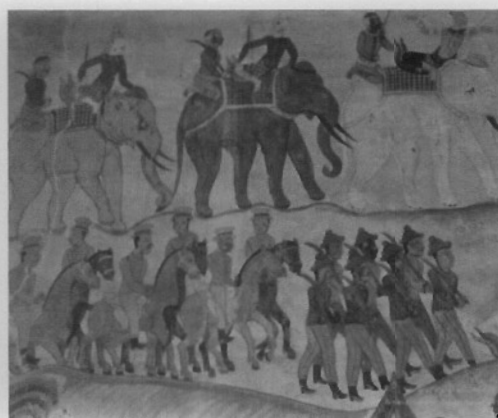

ภาพที่ 3-291 จิตรกรรม พระอดีตพุทธเจ้าวัดเมืองกาย (ซ้าย)

ภาพที่ 3-292 อดีตพุทธเจ้า ส่วนล่างของผนัง วัดป่าไร่ไธ้ มหาสารคาม (ขวา)

หากเปรียบเทียบจิตรกรรมที่ปรากฏนี้กับจิตรกรรมแบบท้องถิ่นอีสาน ในลักษณะของการภาพเขียนพุทธประวัติ ชาดก และรูปแบบของอดีตพุทธ นั้น พบว่ามีภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่ใกล้เคียงปรากฏให้เห็นที่ ฐานแต้มของสิมวัดป่าเรไรย์ อำเภอนาตุณ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นการเขียนไว้บริเวณส่วนล่างของภาพ

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนัง (ฐานแต้ม) ที่ปรากฏในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะของการเขียนภาพที่ใกล้เคียงกับภาพเขียนในงานจิตรกรรมฝาผนังของลาวอีสาน โดยลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ ช่วงค่อนข้างมีอิสระเสรีในการแสดงออกอย่างเต็มที่ รูปแบบและกรรมวิธีการจัดองค์ประกอบศิลป์จึงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ลักษณะการวางภาพคล้ายกับการแสดงหนังตะลุง ผืนผนังภายในและภาพภายนอกของสิมเปรียบได้กับจอหนัง มีตัวละครที่กำลังแสดงอิริยาบถต่าง ๆ ตามท้องเรื่องจากตอนหนึ่งเชื่อมต่อกับอีกตอนหนึ่ง ใกล้เคียง ๆ กับเนื้อเรื่องแต่ละตอนจะมีคำบรรยายภาพด้วยตัวอักษรกำกับไว้ด้วย มีทั้งตัวอักษรธรรม อักษรไทยน้อยและอักษรไทยปัจจุบัน ซึ่งอักษรเหล่านี้เป็นตัวเสริมให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจในภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการใช้เส้นแถบเป็นเส้นแบ่งการคั่นเนื้อเรื่องแต่ละตอน หรือไม่ก็ปล่อยช่องว่างรอบองค์ประกอบภาพเพื่อมิให้เกิดความสับสนระหว่างเนื้อหาแต่ละตอน พื้นผนังหรือฉากหลังไม่มีการรองพื้นด้วยสีหนัก จะรองพื้นด้วยสีขาวล้วนหรือขาวนวล ทำให้บรรยากาศของภาพดูสว่างสดใส ช่วงจะวางรูปทรงของตัวละครต่าง ๆ ลงบนผืนผนังสีขาว และมีการลงสีตกแต่งเครื่องประดับติดเส้นลงรายละเอียดในบางส่วนที่เป็นรูปทรงของตัวละคร จุดเด่นขององค์ประกอบภาพจึงอยู่ที่ตัวละคร ทำให้เกิดความเด่นชัดมากขึ้น (สัญญา จันทรเหนือ, 2544, หน้า 52)

ภาพที่ 3-293 รื้อการจัดขบวนทหาร วัดเมืองกาย (ซ้าย)

ภาพที่ 3-294 ขบวนทหาร วัดป่าเรไรย์ มหาสารคาม (ขวา)

2. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบจากรูปแบบของศิลปกรรมกับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์

จากการศึกษาลักษณะของศิลปกรรมในพื้นที่ นอกเหนือจากรูปแบบศิลปกรรมดั้งเดิมที่มีสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อการศิลปกรรมลาวในชุมชน อย่างที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ในพื้นที่ของชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ ยังมีรูปแบบของงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่มีลักษณะแตกต่างไปจากศิลปะดั้งเดิม โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางเชิงช่างของงานช่างศิลปกรรมแบบพื้นบ้าน ด้วยการประยุกต์ให้เข้ากับศิลปกรรมรูปแบบเมือง หรือศิลปกรรมรัตนโกสินทร์มากขึ้น ซึ่งเกิดจากค่านิยมการเลียนแบบ การบูรณะ รวมทั้งระเบียบส่วนกลางอำนาจรัฐ รวมทั้งรูปแบบจากการผสมผสาน การปรับเปลี่ยนบริบททางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน สังคม ประเพณี ที่เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนามากขึ้น ทำให้งานศิลปกรรมนั้นมีพลวัตของรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป

การปรับเปลี่ยนที่สังเกตได้ อาทิ รูปแบบโครงสร้าง ขนาด วัสดุที่ใช้ มักปรับเปลี่ยนนำมาใช้ตามความเหมาะสม ศาสนาสถานบางแห่งถูกทิ้งร้าง ทอดทิ้งร้าง ผู้ฝั่ง บางแห่งที่สามารถบูรณะได้ ก็มีการซ่อมแซม บูรณะปรับเปลี่ยน สร้างใหม่ รวมทั้งการสร้างเสริมเพิ่มเติมองค์ประกอบทางพระพุทธศาสนาด้านอื่น ๆ ตามเงื่อนไขของพื้นที่และเวลา โดยมีพัฒนาการทางเชิงช่างเพื่อสอดคล้องกับความเหมาะสมของสภาพชุมชน วิถีและการดำรงอยู่ รวมทั้งสภาพแวดล้อมของสังคม ในรูปแบบของงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะรัตนโกสินทร์มากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบศิลปกรรมดั้งเดิมที่ปรากฏ สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

2.1 รูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ (ลิม)

วัดของชุมชนลาวส่วนใหญ่ในปัจจุบัน สังเกตได้ว่า เป็นวัดที่ทั้งมีอุโบสถ (ลิม) เก่าและใหม่ โดยลิมเก่ามักคงไว้เป็นโบราณสถานที่สำคัญและมีการสร้างอุโบสถใหม่ ด้วยเหตุผลในเรื่องพื้นที่และการใช้งาน จึงปรากฏลักษณะงานช่างที่มีการปรับเปลี่ยน โดยบางวัดปรับรูปแบบอุโบสถเก่าให้กลายเป็นวิหาร โดยปรับเปลี่ยนหน้าที่การใช้งาน อุโบสถขนาดเล็กจึงไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการทำสังฆกรรมอีกต่อไป นอกจากนี้ การสำรวจพื้นที่ของวัดในชุมชน พบว่า หลายแห่งมีการสร้างอุโบสถใหม่ ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง ตามสมัยนิยม บางแห่งยังคงอุโบสถเดิมแต่มีการบูรณะซ่อมแซม ซึ่งการบูรณะนั้นค่อนข้างมีความน่าสนใจ ในรายละเอียดบางส่วนที่ปรากฏ ด้วยการใช้รูปแบบลักษณะขององค์ประกอบดั้งเดิมผสมผสานเข้ากับลักษณะใหม่ตามสมัยนิยม ทั้งโครงสร้างและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเกิดจากค่านิยมใหม่ อิทธิพลของผู้นำชุมชน รวมทั้งรูปแบบมาตรฐานจากระเบียบ ข้อกำหนดที่เป็นแบบ

ของรัฐ ล้วนส่งผลกับรูปแบบของงานศิลปกรรม ซึ่งสามารถวิเคราะห์ในส่วนโครงสร้างและองค์ประกอบและลวดลายประดับอาคาร ได้ดังนี้

รูปแบบของงานสถาปัตยกรรมส่วนโครงสร้างพระอุโบสถ ที่ปรากฏในชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่เกิดจากการบูรณะ เป็นลักษณะของการซ่อมสร้างและเสริมเพิ่มเติม จากสิ่งที่มีอยู่แล้ว และกลุ่มที่เกิดจากการสร้างใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างเพื่อทดแทนของอุโบสถเดิมที่มีพื้นที่ใช้สอยจำกัดและชำรุดทรุดโทรม จากการสร้างตามค่านิยมใหม่ตามรูปแบบของอุโบสถในปัจจุบัน จากลักษณะของพระอุโบสถที่ปรากฏในพื้นที่นั้น ผู้วิจัยได้เลือกเฉพาะอุโบสถที่มีลักษณะเด่นของการผสมผสาน และมีการปรับเปลี่ยนเด่นชัดเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบในด้านศิลปกรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน ดังนี้

1. กลุ่มศาสนาการที่เกิดจากการบูรณะ

จากการศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมโครงสร้างพระอุโบสถที่ปรากฏในชุมชนพบว่า พระอุโบสถในหลาย ๆ วัดมีการบูรณะ ทั้งการบูรณะอย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมา การทิ้งร้างขาดการบูรณะ และเพิ่งกลับมาบูรณะเมื่อไม่นานมานี้ รูปแบบของการบูรณะนั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนในองค์ประกอบของงานศิลปกรรม ซึ่งพระอุโบสถในหลายวัดของชุมชนลาว มีการบูรณะและส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบของงานศิลปกรรม ได้แก่

พระอุโบสถเก่าวัดเมืองแมด

ภาพที่ 3-295 พระอุโบสถเก่า วัดเมืองแมด ก่อนการบูรณะ (สันติ เล็กสุขุม, 2534)

ภาพที่ 3-296 พระอุโบสถเก่า วัดเมืองแมด ซึ่งเปลี่ยนเป็นวิหารในปัจจุบัน

วัดที่มีรูปแบบของการบูรณะที่เกิดจากการผสมผสานลักษณะของสมัยนิยม ได้แก่ พระอุโบสถเก่าวัดเมืองแมด ซึ่งปัจจุบันพระอุโบสถเก่าได้ปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้งานเป็นเพียงวิหาร และได้มีการสร้างพระอุโบสถใหม่ ตามรูปแบบอุโบสถภาคกลาง ในปี พ.ศ. 2538 โดยอุโบสถ

เก่าได้ปรับรูปแบบที่เปลี่ยนไปเกิดจากการบูรณะ โดยนำเอาลักษณะของอุโบสถหรือวิหารของภาคกลางมาปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะของศิลปกรรมตามสมัยนิยม

จากสถาปัตยกรรมก่อนการบูรณะจะเห็นถึงรูปแบบโครงสร้างของหลังคาทรงจั่วและกรอบประตูหน้าต่างที่เรียบง่าย รวมทั้งลักษณะของประตูที่เป็นแบบซุ้มโค้งเดิมที่อาจจะมีอิทธิพลข้างญวน เมื่อบูรณะปรับเปลี่ยนมีการนำรูปแบบอิทธิพลศิลปกรรมจากเมืองหลวง แบบอย่างรัตนโกสินทร์เข้าไปแทนที่ในองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น หลังคา มีการซ้อนชั้น ทำเป็นมุขลด ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ประดับหลังคา ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และเพิ่มพื้นที่โถงทางเข้าบริเวณมุขลดด้านหน้า รวมทั้งมีการตกแต่งซุ้มประดับกรอบหน้าต่าง และประตูกระจกรอบอลูมิเนียมตามแบบสมัยนิยม ในขณะที่ด้านหลังของพระอุโบสถยังมีร่องรอยของรูปแบบเดิม คือเป็นซุ้มโค้งเหนือบานประตูไม้ รวมไปถึงการตกแต่งลวดลายผนังด้านหลัง ด้วยการตกแต่งจำลององค์ประกอบต่าง ๆ ของแบบด้านหน้าพระอุโบสถ เช่น การทำเสาหลอก บัวหัวเสา แผงแรงคอสอง หน้าอุดปีกนก ฯลฯ มาตกแต่งผนังด้านหลังในลักษณะเดียวกัน ซึ่งลักษณะของการตกแต่งลวดลายด้านหลังนี้มีลักษณะการตกแต่งใกล้เคียงกับวัดจันทบุรี นครเวียงจันทน์ ที่มีการตกแต่งผนังด้านหลังของพระอุโบสถโดยใช้เลียนแบบรูปแบบขององค์ประกอบจากด้านหน้า เช่นเดียวกัน หากเพียงแต่รูปแบบศิลปะที่วัดเมืองแมดนี้บูรณะโครงสร้างจนเป็นลักษณะของศิลปะไทยประเพณี แต่ที่นครเวียงจันทน์ ยังคงโครงสร้างซึ่งเป็นลักษณะลาวอย่างชัดเจน

ภาพที่ 3-297 ด้านหลังพระอุโบสถเก่า วัดเมืองแมด ปัจจุบัน (ซ้าย)

ภาพที่ 3-298 ด้านหลังพระอุโบสถ วัดจันทบุรี นครเวียงจันทน์ (กลาง)

ภาพที่ 3-299 พระอุโบสถใหม่ วัดเมืองแมด ปัจจุบัน (ขวา)

ส่วนพระอุโบสถใหม่ของวัดเมืองเมคนั้น สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยลักษณะรูปแบบของอุโบสถเป็นแบบภาคกลาง ในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะของโบสถ์มาตรฐานตามแบบของกรมศิลปากร

พระอุโบสถวัดบ้านแล้ง

อุโบสถวัดบ้านแล้ง เป็นการปรับเปลี่ยนที่เกิดจากการบูรณะรูปแบบของโครงสร้างของหลังคา โดยมีการผสมผสานศิลปะแบบไทยประเพณี อุโบสถเก่าวัดบ้านแล้ง เป็นลักษณะของอุโบสถไม้ ที่สร้างแบบเรียบง่าย ทั้งโครงสร้างของอาคารและหลังคาต่อมาเมื่อมีการบูรณะในปี พ.ศ. 2509 โดยช่างได้นำแบบอย่างของเครื่องหลังคาไทยประเพณีเข้ามาใช้แทนรูปแบบเดิม เป็นการผสมผสานระหว่างโครงสร้างอาคารไม้ดั้งเดิมอย่างลาว กับโครงสร้างหลังคาประยุกต์ตาม แบบสมัยนิยม และมีการสร้างหุ้มสีมารอบอุโบสถ ในเวลาเดียวกัน รูปแบบนี้จึงเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ส่งผลต่อรูปแบบของงานศิลปะดั้งเดิม รูปแบบจึงมีความขัดแย้งทั้งในเรื่องของแนวคิดและงานช่าง แตกต่างจากรูปแบบของสิมไม้แบบดั้งเดิมที่สามารถเปรียบเทียบได้กับสิมไม้วัดแก้วสถาวร ปราจีนบุรี ที่ยังคงเป็นหลังคาเดิม ด้วยลักษณะของอุโบสถไม้ที่เน้นความเรียบง่ายต่างจากโครงสร้างหลังคาใหม่ของอุโบสถวัดบ้านแล้งที่มีความวิจิตรบรรจงตามแบบรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 3-300 พระอุโบสถ วัดบ้านแล้ง

ภาพที่ 3-301 พระอุโบสถ วัดแก้วสถาวร

2. ศาสนาคารที่เกิดจากการสร้างใหม่

พระอุโบสถที่จัดว่าอยู่ในกลุ่มของอาคารที่สร้างใหม่ ซึ่งมีการผสมผสานของศิลปกรรมทั้งแบบลาวและแบบไทยภาคกลาง มีให้เห็นที่วัดของกลุ่มลาวพวนในจังหวัดนครนายก

ซึ่งเป็นกลุ่มวัดที่มีลักษณะโครงสร้างคล้ายคลึงกัน คือ วัดอุดมธานี วัดกุดตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

พระอุโบสถวัดอุดมธานี และพระอุโบสถวัดกุดตะเคียน จังหวัดนครนายก

อุโบสถวัดทั้งสองสร้างปีเดียวกันคือ พ.ศ. 2460 ในพื้นที่ตั้งค่อนข้างห่างกัน แต่กลับมีรูปแบบของศิลปกรรมใกล้เคียงกัน โดยตัวโครงสร้างของพระอุโบสถมีขนาดแตกต่างกัน แต่รูปแบบภายนอกมีความใกล้เคียงกันทั้งโครงสร้าง ลักษณะลวดลายและฝีมือช่าง สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นช่างพื้นเมืองกลุ่มเดียวกันที่ได้รับอิทธิพลจากเมืองหลวงเป็นผู้สร้าง งานช่างมีการออกแบบผสมผสานความเป็นลาวและความเป็นไทยในองค์ประกอบของส่วนต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว นอกจากนี้แล้ว ยังมีของลวดลายยังมีลักษณะแบบอย่างเทศ เข้ามาผสมผสานอีกด้วย

ภาพที่ 3-302 พระอุโบสถ วัดอุดมธานี

ภาพที่ 3-303 พระอุโบสถ วัดกุดตะเคียน

ภาพที่ 3-304 ชุ่มหน้าต่าง วัดอุดมธานี

ภาพที่ 3-305 ชุ่มหน้าต่าง วัดกุดตะเคียน

ลักษณะของพระอุโบสถทั้งสองหลังนี้เป็นอุโบสถที่ล้อมรอบด้วยเสาพาไล มีการตกแต่งบัวหัวเสา หลังคาทรงจั่ว ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ซึ่งมีลักษณะเป็นเคียนระนาด และสันหลังคาของวัดอุดม ยังประดับด้วยวันแล่น ที่มักใช้ประดับตามแบบอย่างของลักษณะลาว รวมทั้งลวดลายที่ปรากฏซุ้มประตูและหน้าต่างของวัดทั้งสอง ยังมีลักษณะของซุ้มโค้งที่ใกล้เคียงกัน โดยมีลายประดับปูนปั้นเป็นลายเทพพนม และตกแต่งด้วยลวดลายเคียนระนาดคายใบไม้ม้วน ซึ่งเป็นการประยุกต์ลวดลายแบบอย่างไทยเข้าด้วยกัน ซึ่งช่างได้นำรูปแบบมาจากเมืองหลวง ที่นิยมกันในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังมีลายอย่างเทศที่บริเวณฐานซุ้มซีกของวัดกุดตะเคียนที่มีลักษณะเดียวกับลายที่ฐานของพระอุโบสถวัดอุดมธานี ซึ่งลายนี้ยังไปพ้องกับลายที่ฐานซุ้มซีกของวัดคงที่อยู่ติดกับวัดอุดมธานีด้วยเช่นกัน โดยมีลักษณะใบม้วนผูกลายเป็นช่อ คล้ายลายใบอะแคนธัส อยู่กึ่งกลางระหว่างใบไม้ประดิษฐ์ลายอย่างเทศ สลับเรียงต่อกัน ส่วนลายแถวล่างสุด คล้ายลายที่เรียกว่า Eggs and Darts คือลวดลายประดับรูปไข่สลับกับรูปดอก

ภาพที่ 3-306 ซุ้มประตู วัดอุดมธานี

ภาพที่ 3-307 ซุ้มประตู วัดกุดตะเคียน

จากรูปแบบภายนอกของโครงสร้างพระอุโบสถวัดอุดมธานีและวัดกุดตะเคียนที่คล้ายกัน สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นช่างกลุ่มเดียวกัน แต่สำหรับโครงสร้างของพระอุโบสถวัดคง นั้นยังเป็นการคงโครงสร้างเดิมของพระอุโบสถที่รับบูรณะจากสมิโงมาเป็นสิมก่อนผนังตามแบบอุโบสถเก่า ในปี พ.ศ. 2396 โดยมีระบุจากคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสว่า ได้มีการก่อผนังเพิ่ม และ

ป็นฐานชุกชีพร้อมกับประกอบเศียรพระพุทธรูปขึ้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่า รูปแบบของฐานชุกชี วัดดงซึ่งเป็นลายอย่างเทศนั้น เป็นลวดลายที่มีมาก่อน สร้างในช่วงของรัชกาลที่ 4 และน่าจะเป็น ต้นแบบให้กับช่างรุ่นหลังในการรับแบบไปใช้กับวัดอุดมธานีและวัดกุตตะเคียน

ภาพที่ 3-308 ลวดลายอย่างเทศ ฐานชุกชี วัดดง (ซ้าย)

ภาพที่ 3-309 ลวดลายอย่างเทศ ฐานชุกชี วัดอุดมธานี (กลาง)

ภาพที่ 3-310 ลวดลายอย่างเทศ ฐานอุโบสถ วัดกุตตะเคียน (ขวา)

ภาพที่ 3-311 ฐานชุกชี วัดกุตตะเคียน (ซ้าย)

ภาพที่ 3-312 ฐานชุกชี วัดดง (กลาง)

ภาพที่ 3-313 ฐานอุโบสถ วัดอุดมธานี (ขวา)

พระอุโบสถสร้างใหม่ วัดมหาเจติย

วัดที่มีรูปแบบการสร้างใหม่ และมีการผสมผสานลักษณะแบบอย่างลาวและไทย ประเพณีในปัจจุบัน อีกวัดหนึ่ง คือ พระอุโบสถสร้างใหม่ วัดมหาเจติย สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2544 (ดูรายละเอียดหน้า 130-132) จากรูปแบบของพระอุโบสถนี้ จะเห็นได้ว่าการสร้างเลียนแบบ ลักษณะของสิมแบบไทลื้อ ด้วยการผสมผสานแบบอย่างลาวในงานศิลปกรรมที่ประยุกต์รูปแบบ จากศิลปะรัตนโกสินทร์ มีการเลือกใช้วัสดุตามแบบปัจจุบัน และความนิยมของช่าง เช่น การใช้ บล็อกแก้ววางเรียงเพื่อให้เป็นช่องแสง ระหว่างผนัง เป็นการแก้ปัญหาในเรื่องของแสงภายใน อุโบสถ รวมทั้งลักษณะของการวางสิ่งปลูกสร้างบริเวณราบบนไค ก็มีได้มอราบตามแบบดั้งเดิม แต่ เป็นการใช้วิธีวางตั้ง ขาดความสมดุลของน้ำหนักระหว่างราบบนไคและสิ่งที่น่าสนใจวาง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ ลักษณะของช่างที่ไม่ได้มีกฎระเบียบตายตัวของกรรกอสร้าง ในการเลียนแบบลักษณะ ผังเดิม แต่เพียงรับลักษณะโครงสร้างเพื่อให้เห็นแบบอย่างที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นลาวใน งานศิลปกรรมของชุมชนเท่านั้น จึงเกิดรูปแบบของงานศิลปกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองแบบ ใหม่ ที่ส่งผลต่อการศึกษางานศิลปกรรมในอนาคต

ภาพที่ 3-314 อุโบสถใหม่ วัดมหาเจติย

ลักษณะของพระอุโบสถใหม่นี้ มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบของสิมแบบไทลื้อใน ศิลปกรรมลาว ซึ่งมักพบสิมแบบนี้แถบบริเวณชุมชนไทลื้อในตอนบนของภาคเหนือ เช่น ในอำเภอ บัว อำเภอยะเยกกลาง จังหวัดน่าน แต่ลักษณะอุโบสถแห่งนี้ ได้มีการประยุกต์รูปทรงบางส่วน ซึ่ง ผสมผสานอิทธิพลขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมในปัจจุบันรวมถึงการใช้วัสดุ ซึ่งการสร้างอุโบสถ ในลักษณะนี้ จึงเป็นการสร้างจากช่างฝีมือ โดยมีแนวคิดจากการลอกเลียนแบบเอกลักษณ์ในงาน ศิลปกรรมบางส่วน ซึ่งเป็นส่วนร่วมของศิลปกรรมที่สื่อแสดงความเป็นลาว เพื่อแสดงออกถึง อัตลักษณ์ของชุมชนลาวที่ยังคงอยู่ ในบริเวณนี้